

British Embassy
Skopje

Женска граѓанска иницијатива
Iniciativa qytetare e femrave
Women's Civic Initiative

ВОДИЧ - UDHËZUES - GUIDE

РОДОВО ОДГОВОРНИ ПОЛИТИКИ = СОЦИЈАЛНА ПРАВДА !
POLITIKA TË PËRGJEGJËSHME GJINORE = DREJTËSI SOCIALE !
GENDER RESPONSIVE POLICIES = SOCIAL JUSTICE !

British Embassy
Skopje

Женска граѓанска иницијатива
Iniciativa qytetare e femrave
Women's Civic Initiative

ВОДИЧ

РОДОВО ОДГОВОРНИ ПОЛИТИКИ = СОЦИЈАЛНА ПРАВДА !

Скопје,
Септември 2015

Проектот финансиски е поддржан од:
Британската Амбасада во Скопје

Проектот е реализиран од:
Женска граѓанска иницијатива АНТИКО

Скопје, 2015

Подготовката на овој материјал беше овозможена со поддршка од Британската амбасада во Скопје, во рамките на проектот „Економско јакнење на жени во две општини“. Мислењата и ставовите наведени во овој материјал не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската амбасада во Скопје.

Публикација: Водич - Родово одговорни политики = социјална правда !

Издавач:

Женска граѓанска иницијатива АНТИКО

„Вуковарска“ 23/1-2, 1000 Скопје

Тел: ++ 389 (0)2 2 614 641; ++ 389 (0)2 2 611 130

e-mail: antico@t-home.mk ; contact@antiko.org.mk

www.antiko.org.mk

Facebook: WCI.ANTIKO

Twitter: WCI_ANTIKO

Уредници : Ѓунер Небиу ;

Александра Јовевска

Текстовите се подготвени и прилагодени од авторите:

Весна Јованова

Неда Малеска – Сачмароска

Ристе Јуруковски

Гордана Гапиќ Димитровска

Превод на Албански јазик : Лулјета Клица

Превод на англиски јазик : Даниела Брајковска

Дизајн и графичка изработка: Магна Скен

Печатница: Магна Скен

Тираж: 150 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

364.61-055.2(497.7)(036)

305:35(036)

ВОДИЧ : родово одговорни политики = социјална правда! / [Весна Јованова...[и др.] ;

превод на албански јазик Лулјета Клица,

превод на англиски јазик Даниела Брајковска].

Скопје : Женска граѓанска иницијатива АНТИКО, 2015. - 52, 50, 52 стр. : илустр. ; 21 см

Текст на мак., алб. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот.

Автори: Весна Јованова, Неда Малеска-Сачмароска, Ристе Јуруковски, Гордана Гапиќ Димитровска.

Содржи и: Udhezues : politika te pergjegjeshme gjinore = drejtessi sociale ! ;

Guide : gender responsive policies = social justice !

ISBN 978-608-4791-01-0

1. Јованова, Весна [автор]

а) Жени - Социјална правда - Македонија - Водичи б) Социјална политика - Родови аспекти - Водичи

COBISS.MK-ID 99609098

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	4
ВОВЕД	5
РОДОВИ КОНЦЕПТИ	8
1. РОД	8
1.1. Анализа на родот и развојот	8
1.2. Род и развој (РИР) алатки за анализа и аналитички модели	9
2. КЛУЧНИ ПОИМИ НА РОДОВИТЕ ОДНОСИ И РАЗВОЈОТ	9
3. ВКЛУЧУВАЊЕ НА РОДОВАТА ПЕРСПЕКТИВА ВО ГЛАВНИТЕ ТЕКОВИ НА ОПШТЕСТВОТО ...	10
4. ШТО Е РОДОВА АНАЛИЗА?	11
5. РАМКА НА РОДОВАТА АНАЛИЗА	13
6. ЛИСТА НА ПРОВЕРКА ЗА ПЛАНИРАЊЕ И ОРГАНИЗИРАЊЕ	18
7. МЕТОД ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СИСТЕМАТСКА АНАЛИЗА ЗА РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ ВО РАБОТЕЊЕТО	20
8. РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ	24
РОДОВО ОДГОВОРНО КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ	27
1. ВКЛУЧУВАЊЕ НА РОДОВИТЕ АСПЕКТИ ВО КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ	27
2. ПЕТ ЧЕКОРИ ВО КРЕИРАЊЕ НА РОДОВО НА ПОЛИТИКИТЕ И БУЏЕТИТЕ	28
ПРОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО НА РЕГУЛАТИВАТА	32
1. ИСТОРИЈАТ	32
2. ШТО Е ПВР?	32
3. ПРАВНА РАМКА	33
4. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПВР	33
5. ШТО Е ЕНЕР?	40
6. ШТО ЕЕ-ДЕМОКРАТИЈА?	40
МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ	42
1. ДЕФИНИРАЊЕ НА МОНИТОРИНГОТ И ЕВАЛУАЦИЈАТА	42
2. ПЛАНИРАЊЕ НА МОНИТОРИНГОТ И ЕВАЛУАЦИЈАТА	43
3. КРИТЕРИУМИ ЗА МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА	46
4. СИСТЕМ ЗА ПРИБИРАЊЕ ИНФОРМАЦИИ	47
5. АНАЛИЗА НА СОБРАНИТЕ ИНФОРМАЦИИ – АЛАТКИ ЗА КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА	51
6. АЛАТКИ ЗА КВАНТИТАТИВЕН ПРИСТАП ВО ЕВАЛУАЦИЈАТА НА ВЛИЈАНИЕТО	52

ПРЕДГОВОР

Идејата за печатење на Водичот: **“Родово одговорни политики = социјална правда !”** произлезе од неопходната потреба за дополнителна поддршка на локалната администрација, советниците, особено членовите на комисиите за еднакви можности на мажите и жените и организациите од граѓанскиот сектор во Кичево и Битола, кои воедно се целни групи на проектот, „Економско јакнење на жени во две општини”, кој Женска граѓанска иницијатива АНТИКО, со поддршка на Британската Амбасада во Скопје го имплементира во Општина Кичево и Битола во период 2015- 2016 година.,

Главната цел на проектот е фокусиран на: Дизајнирање на модел и пилотирање на партиципативен пристап базиран на докази за креирање и имплементација на ефективни родови политики и програми за економско јакнење на жени во единиците на локалната самоуправа. Тргувајќи од фактот дека инвестирањето во економското јакнење на жените претставува директен пат кон родовата еднаквост, искоренување на сиромаштијата и инклузивен економски раст.

Водичот е првенствено наменет за актерите и засегнатите страни на ЕЛС Кичево и Битола. Воедно, со својата универзалност тој лесно може да се адаптира и да се вклопи и со други интервенции, кои имаат ефекти врз родовите прашања. Водичот е од корист за граѓанскиот сектор, локалните институции, бизнис секторот и сите оние чиј интерес, работа или мисија е креирање, споведување, проценка на влијанието, мониторингот и евалуација на политиките, односно на сите тие кои имаат за цел и должност да создадат поволно окружување за иницирање на промени базирани на одржливи резултати, еднакви можности, унапредувањето на човековите/женските права и придонес кон постигнувањето на родовата рамноправност на пазарот на труд и социјалната правда.

Родово одговорното креирање на локални политики и програми значи вклучување на родовите аспекти во сите фази од процесот, започнувајќи од креирање на визија за промени, анализа базирана на докази, дефинирање на сценарија, донесување на одлуки, управување со ризици, па се до проценка на влијанието, мониторингот и евалуацијата.

Водичот, **„Родово одговорни политики = социјална правда !”** има за цел да ја долови почетната точка, односно потребната теоретска рамка и практичен совет за раздвижување на процесот на создавање на промени, следење и мерење на политиките и нивното влијание врз жените и мажите, односно базични знаења кои ќе им помогнат на локалните актери во процесот на инкорпорирање на родовата перспектива во нивните стратегии, програми, проектите и акциските планови (gender mainstreaming).

Обработените теми и содржините се базирани на сознанија и докази добиени од двете теренски истражувања, кои АНТИКО ги спроведе во рамките на проектот¹. Добиените информации и резултати од истражувањето, послужија како основа за развој на програмата за обука, прилагодена на потребите за зајакнување на капацитетите на локалните актери и засегнати страни во општина Кичево и општина Битола

Водичот **“Родово одговорни политики = социјална правда !”** содржи три (3) комлементарни дела. Најнапред се објаснети основните концепти на родот и развојот, како и пристапот кон родово одговорното креирање на локални политики; вториот дел се однесува на проценката на влијанието на регулативата; додека третиот дел се осврнува на мониторингот и евалуацијата на јавните политиките. Водичот е подготвен во соработка и со поддршка на тимот на обучувачи/ експерти кои имаат долгогодишно искуство во трите области . Водичот претставува збирка на текстови превземени од повеќе прирачници, при што голем дел на содржините се преземени од прирачници каде членовите на тимот, воедно се и нивни автори.

Проектниот тим на
Женска граѓанска иницијатива АНТИКО

¹ Извештај од истажувањето: Можности и бариери за вклученоста на жените во пазарот на триудот во општина Битола и Извештај од истажувањето: Можности и бариери за вклученоста на жените во пазарот на трудот во општина Кичево –

ВОВЕД

Зашто е важно да се воведат посебни мерки и програми за економско јакнење на жените и постигнувањето на родовата еднаквост во пазарот на труд ?

(Не)рамноправноста и (не)еднаквите можности меѓу мажите и жените се глобални феномени кои не ги одминуваат ни најразвиените модерни демократски општества. Рамноправноста меѓу мажите и жените е дел од корпусот на човекови права и се однесува на еднаквиот третман и обезбедувањето еднаков пристап до можностите и придобивките во општеството, утврдени со законодавството и политиките на државата.

Правата на еднаков третман и можности претставуваат фундаментални човекови права, препознаени и заштитени од бројни меѓународни и национални норми каде родовата рамноправност е истакната како еден од фундаменталните елементи во реформските процеси. За жал, дискриминацијата врз основа на полот сеуште е огромен предизвик во најразлични аспекти и области од секојдневниот општествен живот. Родот како примарен маркер на општествената и економската стратификација, кој често резултира со ексклузија, е карактеристика на повеќето општества, најчесто со подобра позиционираност на мажите во општествената, економската и политичката хиерархија.

Родова рамноправност во пазарот на труд

Родовата (не)рамноправност на пазарот на трудот е особено робуствна, и присутна во повеќето општества. И покрај тоа што изминатите неколку децении се забележува значителен напредок во промовирање на родовата рамноправност во економската сфера, и значително зголемување на партиципацијата на жените на пазарот на трудот, жените и понатаму се позастапени во несигурни и неформални вработувања, карактеризирани со значително пониски примања и понизок углед, во споредба со мажите. Ова е најчесто затоа што жените сеуште се среќаваат со тешкотии и бариери во еднаквиот пристап до можностите за квалитетно вработување. Оттука, потребни се сериозни напори да се обезбеди родова рамноправност на пазарот на трудот.

Постојат бројни докази дека зголемување на партиципацијата на жените на пазарот на трудот, но и квалитетот на вработувањето, не само што има позитивно влијание врз економското јакнење на жените, туку и предизвикува пошироки економски и општествени бенефиции. **За справување со постојните нееднаквости, многу често значи да се работи различно со жените и мажите,**

Процесот на воспоставување родова рамноправност е сложен, исто како и разбирањето и проценувањето на потребите во поглед на начинот на кој се креираат политиките низ општествените процеси, кои треба да обезбедат родова рамноправност. Притоа, родовата рамноправност не треба да биде разбрана дека жените и мажите се идентични, туку како прифаќање и еднакво вреднување на разликите помеѓу жените и мажите, и нивните различни општествени улоги. Тоа значи дека родовата рамноправност промовира реално партнерство помеѓу жените и мажите и поделена одговорност во елиминацијата на нееднаквостите во јавниот и во приватниот живот. Од тие причини неопходно е да се препознае дека постигнувањето на поголема родова рамноправност и справување со постојните нееднаквости, многу често значи да се работи различно со жените и мажите, да се препознаат различните пречки со кои тие се соочуваат, но и различните потреби, приоритети, цели и аспирации.

Родовата рамноправност прашање на социјалната правда и почитување на основните човекови права !

Прашањето на родовата рамноправност не е прашање само на социјалната правда. Тоа е исклучително важно прашање за основните човекови права, што е особено значајно во справувањето со сиромаштијата и невработеноста, обезбедувањето на еднакви можности и квалитетен живот за сите. Економско јакнење на жените е предуслов за одржлив развој и намалување на сиромаштијата во целина. Како појдовна точка за економско јакнење на жените е развивање и примена на здрави јавни политики, која подразбира долгорочна посветеност, холистички и специфичен пристап во интегрирањето на родовата перспектива при дизајнирањето на јавните политики и програми.

За да имаме вистински напредок во ова поле, жените мора да имаат еднаков пристап до средствата и услугите (земјиште, вода, технологија, иновација и кредит, банкарска и финансиска поддршка и други адекватни средства и услуги). Овој пристап и начин на делување ќе ги зајакне правата на жените, ќе ја зголеми нивната економска продуктивност, ќе ја намали сиромаштијата во семејствата и ќе даде огромен придонес за згледувањето на економскиот раст на локалната заедница и општеството во целина.

Жените се соочуваат со разни бариери поради традиционалните патриархални улоги и односи

Можностите за вработување на жените мора да бидат подобрани преку запознавање и признавање на големиот труд кои тие го вложуваат за одржување на семејството и развојот на заедницата преку неплатената работа. Тие се соочуваат со разни бариери во речиси секој аспект на работа.

Можностите за излез на пазарот на труд на жените мора да се подобрат, бидејќи жените поради поделените традиционални родови улоги кои ги имаат во семејниот - секојдневниот живот, вложуваат огромен труд преку неплатена и долготрајна работа (како што е: одржување на домаќинството, чистење, готвење неа на деца стари и болни лица и др.). Ова се многу значајни предизвици кои треба да се земаат предвид при креирањето и спроведувањето на политиките, програмите и плановите за економско зајакнување на жените, бидејќи тие имаат многу големо влијание во постигнувањето на резултати во оваа област.

Ефективни вложувања за развојот на иновативни пристапи и партнерства, зголемувањето на дијалогот и соработката помеѓу актерите, координацијата меѓу засегнатите страни и донаторите

За да се надминат постоечките вековни бариери и предизвици кои стојат пред жените особено во областа на економската независност и постоечката женска сиромаштија од големо значење е воведувањето на нови пристапи во креирањето и имплементацијата на политиките и содавањето на еднакви можности за зголемувањето на економската моќ на жените. За да се постигнат одржливи резултати потребно е политиките да се развијат врз база на докази односно родови анализи, ефективни вложувања за развој на иновативни пристапи и партнерства, зголемување на дијалогот и соработка меѓу актерите, координација меѓу засегнатите страни и донаторите. Сето ова води кон интегриран пристап во организирањето и зајакнувањето на жените за нивно активно вклучување во пазарот на трудот.

Програмски тим на Женска граѓанска Иницијатива
АНТИКО

**ОСНОВНИ КОНЦЕПТИ НА РОДОТ И РАЗВОЈОТ И
ПРИСТАП КОН РОДОВО ОДГОВОРНОТО КРЕИРАЊЕ НА
ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ**

**Весна Јованова
Неда Малеска - Сачмароска**

РОДОВИ КОНЦЕПТИ

1. РОД

Што е род (gender)? Зборот првпат беше употребен од Ен Оукли и другите во 70-етите години за да ги објасни оние карактеристики на мажите и жените кои се социјално определени (детерминирани), за разлика од оние кои се биолошки детерминирани. Разликата помеѓу родот (социјалните разлики) и полот (биолошките разлики) не води до многу важни импликации.

Во суштина, разликата меѓу полот и родот е направена да нагласи дека сето она што го прават жените и мажите, и сето она што од нив се очекува, со исклучок на нивните полово определени разлики (раѓање деца и доење) може да се промени, и навистина се менува, со тек на времето и во согласност со менувањето на различни социјални и културни фактори.

Зборот род, родова разлика може да се судри со отпор. Јазикот и културата взаемно се развиваат, а тоа многу зборува за нашите длабоко вкоренети претпоставки, односно дека овој термин кој треба да ја опише можноста за промена и различните улоги на мажите и жените всушност е воведен толку скоро! Но иако самиот збор можеби на многу луѓе им звучи оттуѓено, поимот моќно одекнува во животното искуство и на мажите и на жените.

Работна дефиниција на родот: луѓето се родени како женски или машки, но тие учат да бидат девојчиња или момчиња кои ќе израснат во жени или мажи. Тие се учат дека за нив постојат соодветно однесување и ставови, улоги и активности, и како тие треба да се поврзат со останатите луѓе. Ова научно однесување е она што го гради идентитетот на родот и што ги определува родовите улоги.

- Родот е динамичен концепт: родовите улоги на жените и мажите многу варираат од една до друга култура, како и од една до друга социјална група во иста култура. Расата, класата, економските околности, возраста - сите тие влијаат врз она што се смета за соодветно за жената и мажот. Уште повеќе, бидејќи културата е динамична а и социо-економските услови се менуваат со текот на времето, и рамките на родот се менуваат со нив. Вонредни состојби, како војна или глад, можат радикално и рапидно да го променат она што жените и мажите го прават - иако понекогаш (како што сметаат жените бивши борци во борба за ослободување) по завршувањето на кризата можат да се вратат старите ставови. Но понекогаш промените имаат перманентно влијание.
- Родот ни помага во разбирањето на другите разлики: разбирањето на родовата диференцијација и родовата дискриминација, ни помага да ја разбереме диференцијацијата и дискриминацијата на други полиња. На луѓето им се припишуваат различни улоги и карактеристики не само врз основа на нивниот род, но и врз основа на нивната раса, каста, класа, етничка позадина и возраст. Нашите социјални анализи постануваат подобри, нашите социјални интервенции стануваат поусогласени, кога сме свесни за сите комплексни начини преку кои општеството ги сместува луѓето во различни категории и улоги, и за начините на кои овие улоги можат да бидат основа и за соработка и за конфликт, како меѓу жените така и меѓу мажите од хомогена група во некое општество. Жените можат да влезат во конфликт заради меѓусебната расна разлика, или жени од различни националности или класни групи можат да се солидаризираат по основа на својот родов идентитет.

1.1 .Анализа на родот и развојот

Развојни приоди

Родот и Развојот (РИР) и Жените во Развојот (ЖВР) обично взаемно се разменуваат, и обично се смета дека правењето програми со фокус на родот значи поддржување повеќе проекти за жените. Многу е важно да се запамети дека доколку овие термини го инкорпорираат само “развојот” тие подеднакво се однесуваат и на помошта во вонредни услови (итни ситуации).

ЖВР приодот најчесто се обидува да ги интегрира жените во развојот со создавање на повеќе ресурси кои ќе им бидат на располагање на жение, со цел да се зголеми ефикасноста на жените во нивните постоечки улоги. Многу често овој приод ја зголемува работната норма на жените, ја нагласува нееднаквоста и го проширува јазот меѓу мажите и жените.

РИР приодот се обидува интервенциите да ги базира на анализата на машките и женските улоги и потреби со цел да ги оспособи жените да ги подобрат своите позиции поврзани со мажите на начини кои ќе му користат и ќе го трансформираат општеството во целост. Така РИР е воден од силна мотивација - да се работи на планот на еднаквоста и почитувањето на човековите права за сите луѓе.

Родова свесност

Родот не може едноставно да им се “прилепи” на постоечките развојни модели, ниту да се додаде во развојните и програмите за помош како дополнителна компонента. Родовата свесност не е посебно или дополнително прашање за разгледување; таа е начин на гледање, перспектива, целокупност од знаци кои не информираат за другите луѓе и општеството. Како што видовме, родот е во срцето на човековиот идентитет и сите навик, верувања и постапки. Ние тоа го земаме за готово. Но сепак, кога ќе погледнеме подлабоко и ќе ги истражине своите претпоставки, ќе видиме дека светот изгледа поинаку.

Родовата свесност значи гледање со нови очи, кои на некој начин се постојано отворени да научат повеќе. Гледајќи ја работата на полето на развојот и помошта со овие нови очи се покажа она што денес е добро познато во неброено многу примери од целиот свет: дека потребите на жените, како различни од оние на мажите, до скоро биле невидливи за повеќето агенциски планери, што резултирало многу развојни и програми за помош, не само да не им донесат подобрување на жените, туку и да ја влошат нивната ситуација. Ова согледување доведе до подетално разгледување на влијанието на развојот врз жените и до почетоците на РИР анализите.

1.2 Род и развој (РИР) алатки за анализа и аналитички модели

Родова поделба на трудот

Ова се однесува на различните видови работа која ја извршуваат жените и мажите, и различната вредност која таа работа ја добива. Родовата поделба на трудот се разликува како од едно до друго општество и култура, така и во рамките на истото; таа исто така се менува во зависност од надворешните околности и со тек на времето. Анализата на родовата поделба на трудот во било која група, од една страна ги покажува меѓусебната зависност и соработка, но од друга ги покажува и нееднаквоста и конфликтите кои постојат меѓу жените и мажите. Разбирањето на овие релации е она што е основно при планирањето: ние мора да знаеме како нашата поддршка ќе влијае врз работата извршена од страна на жените и мажите, како нашите интервенции влијаат на односите меѓу жените и мажите и начинот на кој женските и машките задачи се поврзани едни со други.

“Тројната улога” на жените

Ова е начин на класификација на видот на работата извршена од жените. Како што беше истакнато, оваа класификација обично се однесува на продуктивната, репродуктивната и општествената работа. Жените имаат “тројна улога”, бидејќи жените преовладуваат во извршувањето на репродуктивната работа. Во “општествена работа” ги вклучуваме сите активности од јавната сфера, од организирање прослави и грижа за болните, до лобирање кај властите за услуги, формирање синдикати, или работа на политички план. Може да биде корисно, доколку се направи разлика меѓу два вида општествена работа, како што тоа го прави К. Мозер, т.е. општествено раководење и улога во креирањето на општествената политика. Начинот на кој овие видови работа се вреднуваат се однесува на начинот на кој жените и мажите ги утврдуваат приоритетите при планирањето на програмите или проектите. На пример, грижата за децата. Се чини дека тоа не претставува приоритет за мажите во планирањето на проектите: но, тоа пак може да биде пречка и да ги намали шансите на жените за вклучување во развојните можности.

2. КЛУЧНИ ПОИМИ НА РОДОВИТЕ ОДНОСИ И РАЗВОЈОТ

Родова анализа: Со овој термин се означува систематскиот начин на испитување на различните влијанија на развојот врз мажите и жените. Бидејќи развојните програми активно се стремат за своја цел на истражување да ја земат жената, научивме дека родот има голема врска со тоа каква работа вршиме, колку време имаме за неа и колку пари ни стојат на располагање за да ја извршиме. Родовата анализа бара податоците да се поделат според полот и да се разбере како трудот е поделен и ценет. Родовата анализа мора да се врши на сите нивоа од развојниот процес; мора секогаш да се запраша како одредена активност, одлука или план ќе влијаат врз мажите, а како врз жените.

Нечувствителност за родова припадност (gender blind): Ова е личност која смета дека родот не е основна претпоставка за изборот што ни е овозможен во општеството.

Жени во развој (women in development): Фокусирањето на оние кои го планираат развојот и придонесуваат кон него врз прашањата поврзани со жените во развој беше поттикната од сфаќањето дека придонесите на жените се игнорираат и дека ова доведе до многу неуспеси во напорите за напредок. Проектите на жени во развој природот, во кои често се вклучуваат жените како учеснички и кориснички, беа резултат на ова сознание.

Род и развој (gender and development): Овој природ го менува фокусот од жените како група кон односите меѓу мажите и жените што се одредени во општеството. Овој природ се фокусира на социјалните, економските, политичките и културните сили што одредуваат како жените и мажите можат да учествуваат во ресурсите и активностите на проектите, да имаат придобивки од нив и контролира врз нив.

Податоци поделени според полот: Ова се однесува на информациите собрани преку прашалници, набљудување или други техники, што ги откриваат различните улоги и одговорности на мажите и на жените. Од огромна важност е да се има податоци поделени според полот за да може да се согледа и процени влијанието на одреден проект врз жените независно од неговото влијание врз мажите.

Поделба на трудот : Ова се однесува на начинот на кој работата е поделена меѓу мажите и жените и како таа се цени во одредена култура или општество. Општо земено, мажите се подобро платени, имаат повеќе можности за просперитет и повеќе шанси да бидат вклучени во национални статистики. Спротивно на ова, женската работа често е привремена, сезонска, лошто платена, па дури и неплатена.

Пристап и контрола: Овој концепт ја подвлекува важноста на правење разлика меѓу пристапот (на пример, да се биде во можност да се обработува туѓо зејште) и контрола (на пример, да се поседува тоа земјиште и да се биде во можност да се решава како тоа земјиште ќе биде искористено). Жените можеби имаат пристап до ресурсите, но немаат контрола врз нив, па немаат право да донесуваат одлуки.

3. ВКЛУЧУВАЊЕ НА РОДОВАТА ПЕРСПЕКТИВА ВО ГЛАВНИТЕ ТЕКОВИ НА ОПШТЕСТВОТО

Вклучување на родовата перспектива во главните текови, политики и практики насочени кон постигнување на родова рамноправност (gender mainstreaming) претставува стратегија а не цел по себе.

Овој стратешки природ за постигнување родова рамноправност за прв пат се споменува на третата светска Конференција на Обединетите нации за жените, (одржана во Најроби 1985 г.). Една година подоцна, уследи усвојување на Резолуција за работата на Комисијата на Обединетите нации за статусот на жените, која во 1987 г., ги повика сите тела во системот на Обединетите нации да изготват и спроведат во пракса сеопфатна политика за еднаквост на жените и да ја вклучат во своите среднорочни планови. Но, реално оваа стратегија добива во своето значење и станува глобално прифатена, по одржувањето на четвртата светска Конференција за Обединетите нации за жените, (одржана во Пекинг, 1995 г.). Во платформата за акција, Владите и другите чинители се повикуваат “да промовираат активна и видлива политика на **вклучување на родовата рамноправност во главните текови, политики и практики**, така што, пред да се донесат одлуките, да се направи анализа на ефектите врз мажите и жените.”²

² За да се разбере суштината на оваа стратегија неопходно е кусо расветлување на категоријата род која како аналитичко средство во општествените дисциплини ги покрива социјалните релации меѓу мажите и жените.

Родот е социјален конструкт и како концепт се однесува на различните улоги, одговорности и односи помеѓу мажите и жените во општеството, а кои произлегуваат од културните и традиционалните верувања и норми.

Овие релации во голема мера ги определуваат различните потреби, интереси и приоритети на мажите и жените во економската, политичката и социјалната сфера во општеството.

Оттука овој модел согледува дека потребите и приоритетите на мажите и жените се разликуваат и треба да се третираат различно за да можат да извлечат иста полза.

Од тие причини се повеќе се напушта уверувањето дека посебни програми за поддршка на жените се доволни за да се надминат нееднаквостите кои постојат во општеството и се воведува стратегијата за вклучување на родовата перспектива во главните текови на општеството (gendermainstreaming).

Во таа смисла, во 1997, Економско социјалниот совет на Обединетите нации (ECOSOC) го дефинираше вклучувањето на родовата *перспектива* во главните текови на општеството (gender mainstreaming) како “процес кој ќе ги адресира последиците врз мажите и жените од секоја планирана акција, вклучувајќи ги законодавството, политиките или програмите, во секоја област и на сите нивоа“.

Сепак, најчесто користена и најшироко прифатена е дефиницијата на Советот на Европа (1998) која гласи: „вклучувањето на родовата перспектива во главните текови (gender mainstreaming) претставува (ре)организација, подборување, развој и оценка на генерални политики, стратегии и програми, со цел родовата перспектива да биде вклучена на сите нивоа и во сите фази од страна од актерите вклучени во креирањето на тие политики“.

За разлика од другите дефиниции оваа ја нагласува родовата рамноправност како цел, а вклучувањето на родовата перспектива во главните текови како стратегија.

Во суштина, вклучувањето на родовата перспектива во главните текови (gender mainstreaming) се стреми портебите и искуствата на мажите и жените да станат составен дел во осмислувањето, спроведувањето, набљудувањето и оценката на сите политики и програми во сите сфери, со цел жените и мажите да имаат подеднаква корист. Оттаму, оваа стратегија работи во насока на постигнување социјална правда и демократија, како и правичен и одржлив развој.

За да се вклучи родовата перспектива во главните текови на општеството, треба да се превземат следниве 4 клучни чекори кои се:

- Применливи во сите сектори и култури
- На национално и локално ниво во локалната самоуправа, граѓански организации и приватен сектор
- Применливи во развојот на генералните политики, програми и проекти
- Применливи во развојот на генералните политики, програми и проекти

Чекор 1: Информации

За да се вклучи родовата перспектива во главните текови на општеството потребни се родово разделени податоци, односно статистички информации за родовите улоги и односи, како и родово аналитички информации, односно описни информации кои ги анализираат статистичките родови разлики. Овие податоци и информации треба да бидат рутински дел при секоја анализа.

Чекор 2: Консултации

Жените ќе бидат во состојба да се изборат за еднаквоста кога ќе можат да делуваат самостојно и одлучно. На тој начин тие обезбедат нивнитевидувања да бидат земени предвид. Ова значи дека се потребни консултации со жените и со мажите за нивните приоритети, потреби и перспективи, како и вклучување на жените во процесот на носење на одлуки на сите нивоа.

Чекор 3: Акции за промовирање на концептот на родова еднаквост

При секоја интервенција/ програма или проект неопходно е да се откријат причините за родовата нееднаквост. Кој е основниот проблем и кои се причините кои треба да се адресираат со цел наглаголно промовирање на родовата еднаквост во овој контекст.

Чекор 4: Акции за промовирање на вклучување на родовата перспектива во главните текови, на ниво на организација/институција

Со цел да се спроведат овие акции, односно да се препознае и адресира прашањето на родовите односи на работа треба да се развие капацитет да се вклучат овие концепти во политиките, проектите и програмите. Затоа е потребно да се развијат ставовите, знаењата и вештините на луѓето кои работат во организациите и институциите.

4. ШТО Е РОДОВА АНАЛИЗА?

Родовата анализа:

- Ги разгледува разликите во животот кај мажите и жените, вклучително и оние кои водат кон социјална и економска неправичност за жените, и таквото сфаќање се применува на развојот на политики и обезбедувањето на услуги
- Се однесува на основните причини за таквата неправичност
- Има за цел да постигне позитивни промени за жените

Терминот 'род' се однесува на социјалната конструкција на женскиот и машкиот идентитет. Тоа може да се дефинира како „нешто повеќе од само биолошки разлики помеѓу мажите и жените“. Тука се вклучени начините на кои разликите, независно дали се реални или забележани, се вреднуваат, користат и од кои зависи како се класифицираат мажите и жените, и како им се назначуваат улогите и очекувањата од нив. Неговото значење се состои во тоа што животите и искуствата на жените и мажите, вклучително нивното доживување на правниот систем, се појавуваат во рамките на комплексно групирани различни социјални и културни очекувања'.

Со родовата анализа се прифаќа дека:

- Животот на жените и мажите, и оттаму нивните искуства, потреби, проблеми и приоритети се разликуваат
- Животот на сите жени не е ист; заедничките интереси на жените може да се одредат во однос на нивната општествена позиција или нивниот етнички идентитет, како и од фактот дека тие се жени
- Животните искуства, потреби, проблеми и приоритети на жените се различни кај различни етнички групи
- Животните искуства, потреби, проблеми и приоритети се разликуваат за различни групи на жени (зависно од возраста, етничката припадност, инвалидитет, ниво на приходи, вработеност/невработеност, брачна состојба, сексуална ориентација, и во зависност од тоа дали имаат лица кои зависат финансиски од нив)
- Може да се јави потреба од разни стратегии за да се постигне правичност помеѓу мажите и жените, но и за различни групи на жени

Родовата анализа има за цел да се постигне **правичност**, а не рамноправност.

Родовата еднаквост се заснова на претпоставката дека мажите и жените треба да бидат третирали на ист начин. Но неприфаќањето дека од еднаквиот третман не произлегуваат резултати на правичност води кон неуспех, бидејќи мажите и жените имаат различни животни искуства.

Зошто родовата анализа?

Денес постојат неколку различни рамки за родовата анализа. Тие претставуваат алатки за спроведување на родовата анализа чекор по чекор, а тоа помага да се поставуваат прашања, да се анализираат информациите, и да се развиваат стратегии за зголемено учество на мажите и жените во програмите за шумарство, како и придобивките кои произлегуваат оттаму.

Рамките на родовата анализа се однесуваат на:

1. Развој на контекст или обрасци во една област, што дава одговор на прашањето *Што се подобрува? Што се влошува?*
2. Активностите и улогите на мажите и жените во секторите на шумарство, со што се дава одговор на прашањето *Кој се занимава со што?*
3. Пристапот и контролата на жените и мажите врз ресурсите, со што се дава одговор на прашањата. *Кој располага со што? На кого што му е потребно?*, и
4. Потребните активности за програмата за шумарство, со што се дава одговор на прашањата *Што треба да се направи за да се премостат јазовите помеѓу потребите на мажите и жените?*

На пример, родовата анализа може да се користи во следниве ситуации:

- Развивање на план за управување со шумите на ниво на селото, за да се обезбеди сигурност дека придонесот на мажите и жените е подеднакво признаен кога се одредува пристапот до и контролата врз ресурсите
- Развој или преглед на политиката за шумарство, за да се обезбеди одржливо шумарство преку правично учество на сите чинители
- Одредување на особеностите на сите чинители, за да се стекне разбирање за тоа кои се чинителите во секторот шумарство, покрај родот и другите социјално одредени карактеристики.
- Реструктурирање на секторот шумарство за да се обезбеди правично учество на сите нивоа, како и правична распределба на разни функции кај жените и кај мажите.
- Подготовка на критериуми за избор на обуки или регрутирање за да се обезбедат еднакви можности за мажите и жените за напредување во кариерата, и дека и жените и мажите работат во најразлични улоги во секторот, и притоа работат и со мажи и со жени од другите групи на чинители

Родовата правичност во предвид ги зема разликите во животот на мажите и жените, и прифаќа дека се потребни различни пристапи за да се постигне исход дека тие се правични.

Родовата анализа ја дава основата за една робустна анализа на разликите помеѓу животот на мажите и жените, а притоа се отстранува можноста анализата да се базира на неточни претпоставки и стереотипи.

5. РАМКА НА РОДОВАТА АНАЛИЗА

Рамката на родовата анализа е составена од четири дела, и се спроведува во два главни чекори. Најнапред, се прибираат информации за Профилот на активноста и Профилот на пристапот и контролата. Потоа овие информации се користат во анализата на факторите и трендовите кои влијаат на активностите и на пристапот и контролата, како и на анализата на проектниот циклус.

Профил на активност	Што прават мажите и жените (возрасни, деца, старци), и каде и кога се одвиваат овие активности.
Кој прави што?	

Лицето кое го врши планирањето треба да ги знае задачите на мажите и жените во подгрупите на населението, во однос на дадената област на проектот, за да може да ги насочи проектните активности кои оние кои вршат конкретни задачи. Оттаму, мора да се соберат податоци за вклученоста на жените и мажите во секоја фаза од земјоделскиот циклус, во однос на задачите кои ги споделуваат и задачите кои ги вршат поединечно, како и за степенот до кој родовата поделба на трудот е фиксна.

Целта е да се обезбеди дека жените се активно вклучени во проектот и дека не се обесправени со него. Профилот на активност вообичаено се однесува на сите категории на активности: производствени, репродуктивни, и услуги кои се базирани во заедницата. Притоа се одредува колку време се посветува на секоја активност, колку често се врши дадената работа (на пр: секојдневно или сезонски), во кои периоди има зголемена побарувачка за работна сила, и кои дополнителни барања ќе им бидат наметнати со програмата на жените, мажите и децата.

Исто така, Профилот на активноста го одредува местото каде се одвива активноста, дома или на друго место (во селото, на пазар, на полињата или во урбаните центри), како и одалеченоста на тие места од домаќинството. Овие информации обезбедуваат увид во мобилноста на жените и мажите, и овозможува да се направи проценка на влијанието кое се врши врз програмата во однос на мобилноста, начинот на патување, времето потребно за патување за секоја активност, и кои се потенцијалните начини да се заштеди на време.

Прашањата кои се разгледуваат во рамките на Профилот на активноста вклучуваат:

- Производство на добра и услуги
- Репродуктивни активности и активности за одржување на човечките ресурси
- Работа во заедницата
- Организираност и активности во заедницата

Профил на пристап и контрола Кој располага со што?	Кој има пристап и контрола врз ресурсите и носењето на одлуки?
--	--

Профилот за пристап и контрола ги разгледува ресурсите за продуктивност како што се: земјиште, опрема, работна сила, капитал и кредити, како и образование и обученост. Притоа се прави разлика помеѓу пристапот до ресурси и контрола врз одлучувањето во однос на нивната распределба и употреба. На лицата кои го вршат планирањето им се овозможува да разгледаат дали предложениот проект ќе го наруши пристапот до ресурси за продуктивност, или дали може да го промени балансот на моќта помеѓу мажите и жените во однос на контролата врз ресурсите.

Профилот го разгледува степенот до кој жените се спречени да учествуваат правично во проектите. На пример, доколку жените имаат ограничен пристап до приходите или земјиштето, тие може да не бидат во можност да им се придружат на останатите групи кои обезбедуваат придонес кон производството и имаат комерцијални можности, или пак нивната можност да станат независни комерцијални производители е спречена. Во рамките на некои подгрупи, мажите исто така може да страдаат од истата обесправеност.

Механизмите за управување со проектот (на пр: формирање на групи или кооперативи за корисниците на вода) може да определат кој има пристап до и контрола врз ресурсите за продуктивност, и тоа може да ги измени постоечките односи помеѓу родовите.

Анализа на фактори и трендови Каков е општествено економскиот контекст?	Како се оформува активноста, пристапот и контролата под влијание на структурните фактори (демографски, економски, законски и институционални), како и од факторите на културата, религијата и ставовите.
---	--

Оваа анализа ги разгледува структурните и општествено-културолошки фактори кои влијаат на родовите обрасци за активноста и пристапот и контролата во дадената област на проектот:

- Демографски фактори, вклучително состав на домаќинствата и главата на домаќинството;
- Општи економски услови, како што се степен на сиромаштија, стапка на инфлација, распределба на приходи, интерни услови за трговија, и инфраструктура;
- Културолошки и верски фактори;
- Образовни нивоа и стапка на учество на родовите; и
- Политички, институционални и правни фактори.

Со анализата треба да се разгледа следново:

Кои политики и програми, чија цел е да обезбедат учество на жените, може да влијаат на проектот?

Кои норми и верувања во заедницата можат да влијаат на учеството на жените во активностите на проектот?

Дали постојат закони или регулативи кои може да влијаат на учеството на жените во проектот или нивниот пристап до придобивките од проектот?

Анализа на циклусот на програмата Кои родови аспекти се потребни за проектот?	Планирање, подготовка, спроведување, мониторинг и евалуација на проектот од аспект на родова сензитивност.
---	--

Оваа анализа ќе укаже дали и каде предложените цели и методи за проектот може да се модифицираат, за да се подобрат шансите за успешност на проектот и да се намали веројатноста дека жените ќе бидат обесправени како резултат на тоа.

Некои од прашањата кои треба да се разгледаат во рамките на оваа анализа се однесуваат на производните процеси, обученоста, информациите, учеството, пристапот, градењето на институциите, рамката на проектот, итн.

Особено во склоп на рамката на проектот, потребно е да се разгледаат следниве прашања:

- Дали претпоставките во планирањето (на пример на секое ниво на рамката за планирање или логичката рамка) адекватно ги одразуваат пречките за учество на жените во програмата?
- Дали показателите за остварувањата на проектот ја идентификуваат потребата за собирање на податоци и нивна распределеност според родот? Дали ќе се следат промените во распределбата на трудот според полот? Дали во текот на проектот ќе се собираат податоци за пристапот до и контролата врз ресурсите од страна на жените?
- Дали со проектот може да се задоволат практичните потреби поврзани со родот (подржување и подобрување на ефикасноста на улогите на жените и мажите за продуктивноста) и стратешките потреби поврзани со родот (подобрување на родовата еднаквост преку учество на жените во проектот)?
- Дали општите цели, намената и конкретните цели на програмата експлицитно се однесуваат на жените и дали ги одразуваат потребите и приоритетите на жените?
- Дали со проектот се идентификуваат можности за учество на жените во раководењето со програмата, во спроведувањето и раководењето со добрата и услугите во заедницата, во било кои планирани институционални промени, во можностите за обука, и во мониторингот на ресурсите и придобивките? Дали ресурсите на проектот ќе бидат релевантни и пристапни за сиромашните жени во однос на кадарот, локацијата и временската рамка?
- Дали проектот вклучува мерливи показатели за исполнувањето на целите на родот и развојот, за да се олесни мониторингот и евалуацијата?

Матрица за родова анализа

Матрицата за родова анализа претставува аналитичка алатка која применува партиципативна методологија за да се олесни дефинирањето и анализата на родовите прашања од страна на заедниците кои се засегнати од нив. Употребата на матрицата за родова анализа ќе овозможи единствено артикулирање на сите прашања, како и развој на капацитетот на родовата анализа од самата основа па натаму.

Матрицата на родовата анализа се заснова на следниве принципи:

- Сето потребно знаење за родовата анализа го поседуваат луѓето, чии животи се предмет на оваа анализа
- Родовата анализа не наметнува потреба од техничка експертиза за оние кои се надвор од заедницата која се анализира, освен нивна улога како фасилитатори
- Родовата анализа не може да предизвика трансформација освен доколку анализата ја вршат луѓето кои се анализирани.

ЦЕЛИ НА ПРОЕКТОТ: Наведени цели за родова еднаквост:					
	КАТЕГОРИИ ЗА АНАЛИЗА				
	Категорија #1	Категорија #2	Категорија #3	Категорија #4	Категорија #5
НИВОА НА АНАЛИЗА					
Група чинители #1					
Група чинители #2					
Група чинители #3					
Група чинители #4					

Примери за категории:

- **Работна сила**

Тоа се однесува на промените во задачите, нивото на потребни вештини/квалификации (квалификувани наспроти неквалификувани, формално образование, обука) и капацитетот на работната сила (колкав број на луѓе и колку можат да сработат; дали треба да се ангажираат луѓе или членовите на домаќинството може да го направат тоа?)

- **Време**

Тоа се однесува на промените во потребното време (3 часа, 4 дена, итн) за да се спроведе задачата која е поврзана со проектот или активноста.

- **Ресурси**

Тоа се однесува на промените во пристапот до капитал (приход, земјиште, капитал) како резултат на проектот, и степенот на контрола врз промените во ресурсите (повеќе или помалку) за секое ниво на анализа.

- **Култура**

Културолошките фактори се однесуваат на промените во социјалните аспекти на животот на учесниците (промени во улогите и статусот на родот) како резултат на проектот.

Принципи на родовата анализа:

Спроведување на родовата анализа во организациите

Анализата на политиките за родова еднаквост во организациите и на други места наведе на заклучок дека и покрај тоа што не постои единствена група на дефинирани предизвици, следниве елементи на концепциската рамка се сметаат дека се значајни:

1. Отчетност. Од аспект на раководењето, отчетноста се однесува на различни процеси. Во култура во која правичноста е созреан концепт, нема издвојување на отчетноста во однос на прашањата за правичност. Меѓутоа, во останатите култури до сега се толерираат коментари од типот на “тоа е одговорност на некој друг” или “тоа е работа на единицата за родови прашања”. Сè додека не се интегрираат одговорностите кои се придружени со отчетност, само малкумина кои се посветени на работата ќе ги спроведуваат тие одговорности и притоа ќе биде можно да се добијат само ограничени резултати. За да се надмине оваа потешкотија, потребно е да се воспостави поширока рамка на одговорностите за родовата еднаквост во самата организација, за да се промовираат поопсежни форми на отчетност. Исто така, значајно е за вработените кои имаат раководни и надзорни улоги да ја прифатат одговорноста за политиките за родова еднаквост, и праксата во рамките на нивните единици.

2. Споредливост. Иако родовата еднаквост не може да биде апсолутна, сепак вршењето споредба претставува силен механизам со кој може да се поттикне остварување во слични институции. Притоа, придобивките ќе произлезат од споделувањето на статистички податоци, политики и практики. Усвојувањето на овој принцип вклучува анализа на политиките и најдобрите практики на други организации и споредба на податоци. Постапувањето на одредници со други организации, особено во однос на профилот на кадар, може да претставува корисна алатка во оценувањето на напредокот во различни области. Собирањето на информации за политиките и практиките од други места може да помогне на пример во идентификувањето на успешни начини за зголемување на бројот на жените во комисиите и зголемување на перспективите за кариера кај жените.

3. Поврзување во мрежи. Отсуството на ефективна интерна мрежа за родова еднаквост може да доведе до две несакани последици. Најнапред, нееднаквоста може да се зголемува заради недостиг од знаење за можностите, и второ, ефективноста на системот се намалува кога организацијата го насочува вниманието кон таквите нееднаквости. Од таа причина, во рамките на организацијата може да се зголеми поврзувањето во мрежи со цел да се подигне свеста кај вработените, нивното разбирање, нивната обврзаност кон родовите политики и принципи, како и самата пракса. Тоа може да вклучува информирање во целата организација, воспоставување на механизми за комуникација со кои ќе се обезбеди сигурност дека во организацијата постои свесност, но и начини да се одговори на потребите на вработените и советување за поплаките.

4. Културолошки вредности. Ова е најверојатно најважниот и најопсежниот принцип. Организацијата има можност да ги идентификува можните подобрувања доколку се фокусира на културолошките вредности. Основното работење на организацијата може да се гледа од аспект на правичноста само доколку се земат во предвид културолошките вредности. Политиките, процедурите и едукативните програми треба да се развиваат и спроведуваат на една интегрирана основа, а со евалуацијата да се врши промовирање на ставови за родова еднаквост на работното место. Различните прашања во однос на родовата еднаквост треба да се разгледуваат во заеднички консултации со сите вработени, и да се врши информирање за најдобрите практики. Една од стратегиите може да биде и вклучувањето на родовата еднаквост во делокругот и условите на работа за вршење преглед во организацијата.

5. Стратегии. Четирите области кои се наведени погоре претставуваат главни фокални точки да се разгледа зрелоста во организацијата во однос на родовите прашања. Во рамките на стратегиите се додава и петти елемент. Тоа ја опфаќа обврзаноста на организацијата да развива знаења и разбирање за тоа како може да се промени системот за да се исполнат целите за родовите прашања во целост. На овој начин, членовите на организацијата се зајакнуваат преку познавањето на постоечките стратегии. Притоа треба да се воспостават и евалуираат нови програми со кои ќе се идентификуваат и адресираат неправичностите, посебните потреби и статусот на жените во однос на вработувањето на сите нивоа.

6. ЛИСТА НА ПРОВЕРКА ЗА ПЛАНИРАЊЕ И ОРГАНИЗИРАЊЕ

Равој на работата

Родовата интеграција е работа која претставува огромен предизвик, и затоа на почетокот работата треба да се карактеризира со еден ограничен развој, и притоа да има јасна распределба на одговорностите, задачите и улогите. Оттаму, постоењето на акционен план за практичната работа е од особена важност. Таквиот план треба да се подготвува со употреба на Листа на проверка за планирање и организација на работата. Потоа, истиот тој план ќе го одреди нивото на целите и плановите за работа.

Очекувани резултати

Работата со овој модел ќе овозможи:

- Преглед што треба да направи организацијата за да ја организира работата околу родовата интеграција
- Споделено гледиште за моменталната состојба во организацијата, и свесност за тоа како може да се продолжи работата
- Основа за планирање на управувањето и организацијата на работата околу родовата интеграција.

Метод

Тука се наведени четири стратешки 'фактори на успех' за родовата интеграција:

- Цели и мониторинг
- Обука
- Методи и процедури
- Поддршка и координација.

Систематската промена во работењето е од суштинска важност кога организацијата сака да изгради долгорочна родова интеграција во своето основно работење. Целта на ваквата родова интеграција е самото работење да стане родово-правично, т.е. да се обезбедуваат услуги кои се еднакво достапни, кои имаат еднаков квалитет и кои подеднакво се прилагодени на сите граѓани, независно од нивниот пол/род. За да се постигне тоа, **ние вршме анализа на родовата еднаквост и подготвуваме план за тоа како да се подобри родовата еднаквост во работењето.**

Таквата работа наметнува потреба од соодветно прилагодена организираност и јасни цели за самата развојна работа. Од таа причина, оваа конкретна задача има централно место во нашата листа на проверка на факторите на успешност.

Листата на проверка се базира на нашите поопсежни искуства како од редовната работа, така и од искуствата за родово интегрирање во цели организации, вклучително и во министерствата.

Работата на владините институции се базира на овие фактори на успешност, и секој фактор на успешност има дополнителни цели, кои пак потоа се надополнуваат со ажурирани акциони планови на годишно ниво.

Прашањата во листата за проверка се формулирани така што може да се користат при ревизијата на родовата еднаквост, и тие се концентрирани на тоа како може организацијата да обезбеди дека има подобрувања во развојната работа и дека на тој начин се врши трајно влијание. Исто така, овие прашања треба да обезбедат водство и инспирација и во текот на воведната фаза, кога се планира и започнува самата работа.

Фактори на успешност

Цели и мониторинг

За да се постигне успех во работата, раководството треба јасно да ја информира целата организација за тоа што е одлучено, и какви ќе бидат очекувањата. Доколку последователните активности се преземаат доследно, тие директиви ќе бидат сфатени сериозно, бидејќи за разни делови од работата ќе има потреба да се поднесуваат извештаи.

Родовата интеграција наметнува потреба од инвестиција, и тоа најмалку во текот на првичната фаза. Работата треба да се одвива на систематски начин, доколку самата инвестиција треба да даде резултати во форма на поефективни и посоодветни активности. Оттаму, распределените ресурси треба да покажат дали организацијата смета дека работата е важна и дека дефинитивно треба да се изврши, или едноставно се врши само заради постоењето на обврска.

Обука

Обуката е од суштинско значење за успехот; и затоа самото раководство и вработените треба да бидат свесни за теоријата на родовите прашања и за целите на владината политика за родова еднаквост. Тоа ќе ги поттикне да ја увидат целта на родовата интеграција и ќе им го олесни прифаќањето на новите

методи за анализа на родовата еднаквост. Луѓето имаат потреба од одредени сознанија за да можат да ги разберат и користат информациите и анализите на соодветен начин.

Методи и процедури

За родовата интеграција е потребен пристап на систематска работа, што на пример подразбира постојана употреба на статистички податоци распределени според пол/род, спроведување на анализи за родова еднаквост секогаш пред да се донесат одлуките, и анализа на важни процеси од работењето од аспект на родовата еднаквост. Вработените мора да располагаат со методи кои се прилагодени на работата, доколку сакаат да работат на ефективен начин.

Поддршка и координација

За овој процес има потреба од кадар чија функција е да ја координира работата во организацијата. Исто така е потребна поддршка од страна на организацијата, со што на вработените ќе им се обезбеди поттик и совети за работата. Размената на искуства на организиран начин може многу да ја олесни работата. Покрај тоа, мора да постои координација во обуките и развивањето на методи во рамките на агенцијата. Подеднаква можност треба да биде дадена на сите за да разбираат што се случува – и притоа искуството на секој поединец е значајно за работата.

Стратешкиот развој претставува клучно прашање. Работата мора да се одржи во рамките на организацијата и по завршувањето на првата развојна фаза. Оттаму е важно да се создаде платформа за тековен развој на стратегијата за родова интеграција на самата организација. Стратегијата мора да биде еден чекор понапред од организацијата и да нуди предлози за тековни подобрувања, кои може да се воведат во секојдневното работење.

Листа на проверка за планирање и организација на развојната работа

Општи задачи

- На кои начини раководството ја има јасно искажано својата обврзаност за развој и воведување на родовата интеграција?
- Кои конкретни активности ги презема вишото раководство за да информира за работата околу родовата интеграција, и притоа да се осигура дека вработените во целата организација го имаат разбрано тоа?
- На кои начини е одговорно раководството во однос на последователните активности и развојот на работата?
- Кој од вишото раководство е одговорен за последователните активности и развојот на работата?

Цели, проверки и контрола

- Какви насоки/директиви се дадени во организацијата во однос на родовата интеграција?
- Како се врши доследно спроведување на последователните активности за целите на родовата интеграција во агенцијата?
- Што се презема во агенцијата за да се направи евалуација и да се подобри работата околу родовата интеграција?
- Дали распределните ресурси (во време и пари) се адекватни на конкретната работа?
- Како се врши информирање за акциониот план за родова интеграција во целата организација, и на кој начин е побарана и обезбедена поддршката?

Обука

- Дали постои план за квалификации, кои ќе треба да ги поседува кадарот кој ќе ја извршува таа задача?
- Дали постои план за тоа како организацијата ќе обезбеди дека раководството и вработените располагаат со потребното знаење за да ја извршат задачата?
- Како ќе се обезбедува помош на вработените за да можат да го применат новото знаење?
- Дали постои долгорочен план за тоа како може организацијата да ги обезбеди потребното знаење и вештини за понатамошен развој?

Методи и процедури

- Кои методи и други процедури ќе ги усвои организацијата за да ги постигне очекуваните цели и резултати?
- Како се користат претходните искуства од работата на родовата еднаквост?
- Како се користи статистиката на податоци распределни по пол/род во текот на работењето?

Поддршка и координација

Функција на координација

- Како се координира работата на родовата интеграција во рамките на целата организација?

Организација на поддршката

- Како ќе се задоволат потребите за поддршка, совети и поттикнување?

- Како е организирана размената на искуства?

Стратешки развој

- Кој е најдобриот начин да се продолжи понатаму и да се обезбеди дека стратегијата на организацијата за родова интеграција продолжува да се развива?

7. МЕТОД ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СИСТЕМАТСКА АНАЛИЗА ЗА РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ ВО РАБОТЕЊЕТО

Овој метод е поделен на различни делови: попис, поставување на приоритети, истражување, анализа, мерки и евалуација.

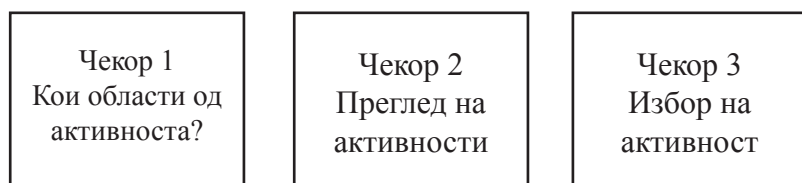
Овој метод беше развиен во текот на практичната работа во владините институции. Оваа верзија била преработена за да им одговара на владините агенции, и притоа била темелно тестирана.

Очекувани резултати

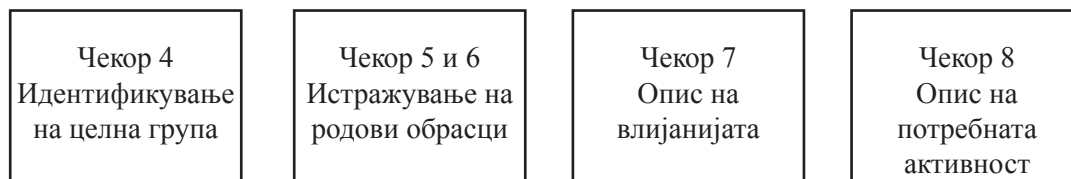
Работата со *Методот за спроведување на систематска анализа за родовата еднаквост во работењето (JämKAS Bas модел)* обезбедува:

- анализа на работењето врз основа на аргументите за родова еднаквост
- основа за да се направи избор на најрелевантната област во која ќе се работи
- помош при подготовката на мерки и показатели со кои ќе се одмери поголема родова еднаквост

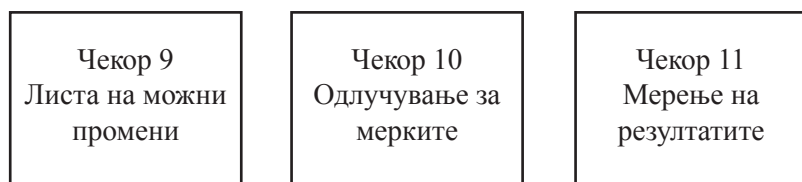
ПОДГОТОВКА НА ЛИСТА/ПОПИС

ИСТРАЖУВАЊЕ И АНАЛИЗА

ФОРМУЛИРАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ

Подготовка на попис/листа

Чекорите 1–3 во *JämKAS Bas* вклучуваат подготовка на попис/листа за работењето и дискусија за тоа како може да се помогне да се постигнат целите на политиката за родова еднаквост. Потоа, се прави избор на областите на активност кои имаат стратешка важност за родовата еднаквост. Потоа можете да продолжите со анализата на таа област.

Анализата е примарно фокусирана на родовата интеграција во активностите кои се конкретно насочени кон потрошувачите/клиентите/корисниците. Тука не станува збор за прашање поврзано со човечките ресурси или нешто што е поврзано со Законот за еднакви можности ('интерна' родова еднаквост).

Чекор 1 Кои активности?

Наведете ги активностите на агенцијата/одделението.

Наведете ги сите активности на агенцијата/одделението. За да ја разграничите работата, одберете дел од активността за длабинска анализа во Чекор 3.

Чекор 2. Како може активността да придонесе кон политиката за родова еднаквост?

Разгледајте дали вашите активности влијаат на родовата еднаквост и притоа одговорете на прашањата подолу.

Прашањата наведени овде се однесуваат на целите за родова еднаквост. Тие се важни бидејќи ја олеснуваат работата на подоцнежната анализа, и затоа ве советуваме да одвоите време и да ги одговорите. Постапувајте прашања за секој дел од активността.

Чекор 1 Кои активности?

Листа на активности на агенцијата/одделението.

Направете листа на сите активности на агенцијата/одделението. За да ја разграничите работата, одберете дел од активността за да направите длабинска анализа во Чекор 3.

Чекор 2. Како може активността да придонесе кон политиката за родова еднаквост?

Разгледајте дали вашите активности влијаат на родовата еднаквост и одговорете на прашањата кои се дадени подолу.

Прашањата наведени тука се однесуваат на целите на родовата еднаквост. Тие се важни бидејќи ја олеснуваат работата на подоцнежната анализа, и затоа ве советуваме да одвоите време и да ги одговорите. Постапувајте прашања за секој дел од активността

Привремена цел 1. Еднаква поделба на моќта и влијанијата помеѓу жените и мажите.

• Жените и мажите ги уживаат истите права и можности да бидат активни граѓани и да ги обликуваат условите за носење на одлуки.

Дискутирајте:

1. Дали она што го работиме влијае на можностите на жените и мажите за активно граѓанство? Како?
2. Дали она што го правиме влијае на распределбата на моќта и влијанијата помеѓу жените и мажите? Како?
3. Дали она што го правиме влијае на способноста на мажите и жените да ја практикуваат својата моќ и да вршат влијанија? Како?

Привремена цел 2. Економска еднаквост помеѓу мажите и жените.

• Жените и мажите имаат исти можности и услови во однос на образованието, обуката и платената работа што овозможува доживотна економска независност.

Дискутирајте:

1. Дали тоа што го правиме влијае на финансиската состојба на жените и мажите? Како?
2. Дали тоа што го правиме влијае на можностите и условите за платена работа, образование и претприемништво кај мажите и жените? Како?

Привремена цел 3. Еднаква распределба на неплатеното водење грижа и работа во домаќинството.

• Мажите и жените имаат иста одговорност за работата во домаќинството и имаат исти можности да даваат и примаат грижа под еднакви услови.

Дискутирајте:

1. Дали тоа што го правиме влијае на можностите на мажите и жените да учествуваат во неплатената работа во домаќинството? Како?
2. Дали тоа што го правиме влијае на можностите на мажите и жените да учествуваат во неплатената работа за водење грижа? Како?

Привремена цел 4. Насилството на мажите врз жените мора да престане.

• Жените и мажите, девојките и момчињата, имаат еднакви права и можности во однос на физичкиот интегритет.

Дискутирајте:

1. Дали она што го правиме влијае на насилството на мажите врз жените? Како?
2. Дали активноста влијае на правото на жените и мажите, девојките и момчињата за нивниот физички интегритет? Како?
3. Дали активноста влијае, или има потенцијал да влијае на давање на сексистичка димензија на јавниот простор во позитивна или негативна насока? Како?

Чекор 3. Што треба да се анализира?

Наведете кои се аргументите за и против изборот на разни делови од активноста за потемелна анализа. Одберете активност (или дел од активност) која има стратешка важност од аспект на родовата еднаквост. Наведете ги причините за вашиот избор.

Дискутирајте која активност, или дел од активноста, има најголемо стратешко значење од аспект на родовата еднаквост. Во причините може да биде вклучено:

- дека можете да извршите влијание и контрола врз мерките
- дека со нив се врши влијание на многу луѓе
- дека тоа прашање е моментално предмет на политичка дебата
- дека активноста моментално ја поттикува таквата нееднаквост.

Направете листа на сите аргументи за и против при изборот на разни алтернативни активности. Тоа ќе го олесни вашиот стратешки избор.

Во овој момент организацијата одлучува која област треба темелно да се анализира, И подготвува распоред за работата.

Истражување

Чекорите 4–6 даваат опис како да се спроведе поопсежно истражување за избраната активност, и потоа да се направи анализа на добиените факти. Целта е да се отиде понатаму, да се размислува креативно, и притоа да се направи обид тоа прашање да се разгледа од аспект на состојбата и потребите на жените и мажите.

Чекор 4. Идентификување на целната група.

Идентификувајте ја целната група за активноста која сте ја одбрале.

‘Целна група’ подразбира оние луѓе за кои е наменета активноста, и за кои се наменети ресурсите. Тука не станува збор за тоа кој работи на тоа прашање. Во еден младински проект, на пример, целната група се млади луѓе – и треба да се промени токму нивниот свет. Многу чинители работат на младинските прашања, вклучително и општинските службеници, но тие службеници претставуваат алатка преку која ќе се стигне до младите луѓе, а тие самите по себе не претставуваат целна група. Тие може да бидат чинители, но не претставуваат целна група.

Чекор 5. Кои родови обрасци се присутни тука?

Направете листа на прашања и изјави за состојбата на жените и мажите, а одговорите на тие прашања може да ви бидат корисни при проценката на активноста. Искористете ги објаснувањата кои се наведени во теоријата на системот за родови прашања.

Размислете, колку што можете во поширок контекст, за родовите обрасци кои се релевантни во рамките на активноста која треба да се анализира. Во моментот, не пребарувајте по полиците со книги за да најдете претходни студии или постоечки статистички податоци.

Тоа е од едноставна причина што фактите кои ви се на располагање за одредени прашања и родови обрасци, може да не бидат најрелеватни во конкретниот случај.

Кои се моменталните родови обрасци помеѓу девојчињата и жените, и момчињата и мажите?

Одлучете за кои прашања ќе ви биде потребен одговор, доколку сакате да ги одредите родовите обрасци. Може да биде полесно да работите со одредена претпоставка во однос на состојбата. Употребете ги материјалите кои се наведени во Чекор 2.

Исто така, од помош може да биде доколку продолжите во однос на објасненијата од теоријата за родови прашања за тоа како се одржува родовата нееднаквост.

- Дали има нешто во активноста што создава поделба помеѓу мажите и жените – и од таа причина тие се наоѓаат во различни области? Поставете си го прашањето без да разгледувате дали тоа е добро или лошо. Како е изразена таквата поделеност во самата активност?
- Каде се претставувани жените и мажите, девојките и момчињата – не само како граѓани и корисници,

туку и како носители на одлуки и имплементатори?

- Дали постои разлика помеѓу половите во релевантните области во однос на животните услови, одржувањето, правата, моќта, ресурсите, безбедноста итн?
- Разгледајте како се претставени родовите и како се врши распределбата на ресурсите. Може да биде корисно доколку размислите за формалната и неформалната моќ. Кои се структурите?
- Дали постои нешто во активноста кое создава хиерархија помеѓу тоа што се смета за ‘женско’ и ‘машко’ и кое придава поголема вредност на ‘машкото’? На пример, како се манифестира тоа при распределбата на ресурсите, како што се пари и време? Дали има примери каде мажите претставуваат норма и жените се ‘настрани’?

Чекор 6. Каква е моменталната состојба?

Опишете ги родовите обрасци од Чекор 5. Потврдете го тоа со квалитативни и квантитативни податоци.

Сега е време да се почне со разгледување на фактите. Каква е моменталната состојба? Некои информации може да ги имате на располагање од претходните истражувања и студии. Други информации може да ви бидат на располагање од официјалната статистика или други публикации. Можеби, во моментот и нема информации на располагање, и во тој случај може да предложите да се укаже за овој недостаток на оние кои ја подготвуваат статистиката. Можете притоа да формулирате задача: потребно е да подготвиме нова статистика.

Од особена важност е да се разгледа како ресурсите (на пр. време, пари, информации и обука) во рамките на активноста се поделени помеѓу жените и мажите, и како се прави родовата распределба во формалните и неформалните кругови и мрежи кои се носители на одлуки.

Анализа

Во чекорите 7–9, анализирајте ја статистиката и фактите кои ги имате собрано, и разгледајте што може да се направи околу сликата за состојбата која произлегува од нив. Дали со дадената активност на девојките и момчињата, мажите и жените им се обезбедуваат истите права, обврски и можности? Доколку не, кои се последиците и што може да се направи за тоа?

Чекор 7. Кои се последиците?

Доколку има нешто што укажува на недостиг од родова еднаквост во Чекор 6 – опишете ги можните последици.

Започнете од родовите обрасци кои се појавија во Чекорите 2 и 6. Опишете како тие влијаат на девојките и жените, и момчињата и мажите. Опишете како се манифестира тој недостиг од родова еднаквост. Честопати жените и мажите имаат исти права и обврски, но не и исти можности – доколку тоа е така, опишете ги последиците. На пример, тоа може да се однесува на можноста да се ужива одредено право.

Чекор 8. Како да се придонесе кон целите за родова еднаквост?

Опишете како треба да биде дизајнирана активноста за да помогне да се остварат разни цели за родова еднаквост.

Опишете една идеална активност од аспект на родовата еднаквост. Искористете ги информациите од Чекор 2. Повторно разработете ги привремените цели, и поставете го прашањето ‘Како треба да се дизајнира активноста за да се помогне околу остварувањето на оваа привремена цел?’

Чекор 9. Што може да се направи?

Наведете ги промените кои може да ја зголемат родовата еднаквост.

Направете листа на предлози кои може да ја подобрат ситуацијата. Тие предлози може да бидат или во области за кои имате мандат за промена или во области кои се под контрола на други. Направете една скица, започнувајќи од обрасците што сте ги откриле. Најверојатно, во различните предлози ќе има спротивставени цели. Разјаснете ги и опишете ги. Наведете кои се аргументите за и против за различните предлози.

Организацијата одлучува како ќе продолжите понатаму, т.е. кој ќе биде текот на активноста во следната фаза.

Пример

Анализата покажува дека жените повеќе се служат со јавен превоз отколку мажите, и исто така дека

повеќе пати на патот кон дома застануваат отколку мажите. Кај мажите е поголема веројатноста да патуваат со автомобил директно до работно место и дома. Ако ја земеме во предвид дадена ситуација, кои мерки ќе ја зголемат или попречат родовата еднаквост? За тоа постојат повеќе различни опции. Може да предложите да се зголеми јавниот превоз за да им се олесни состојбата на жените, или да предложите пренасочување на автобускиот сообраќај и воведување на нови автобуски рути за насоки и во време кога мажите се служат со автомобил.

Други, поопсежни прашања кои може да бидат во интерес на оваа дискусија се поголемото финансирање на јавниот транспорт од даноците, патарините и степенот на оданочување за користење на патиштата. Како влијае овој тип на мерка на родовите обрасци конкретно за патувањето? И како останатите општи родови обрасци помагаат да се одржат различните навика за патување кај жените и мажите?

Мерки

Чекорите 10–11 вклучуваат изнаоѓање на мерки со кои ќе се промени исходот од аспект на родовата еднаквост. Потоа треба да ги одберете мерките и да преземете последователни активности, доколку треба да се прави евалуација на резултатите. Што ќе менувате? Како ќе ги измерите промените?

Чекор 10. Кои мерки треба да се преземат?

Одлучете кои мерки од Чекор 8 имате намера да ги спроведете. Направете план како и кога тие ќе бидат спроведени. Распределете време и ресурси. Направете план за обука.

Направете преглед на предлозите за можна акција во чекор 9. Одберете кои мерки треба да се спроведат за да се зголеми родовата еднаквост. Направете план како и кога тие ќе бидат спроведени.

Дали време, знаење и вештини се расположливи во организацијата, или дали исто така треба да планирате обука?

Чекор 11. Како ќе се мери резултатот?

Одлучете кои ќе бидат последователните активности за мерките и влијанијата.

Како можете да ги проследите мерките и нивното влијание? Како ќе го измерите резултатот?

Како го користите стекнатото искуство и како ги вклучувате научените лекции во вашата редовна работа? Статистички податоци распределени според пол/род претставуваат еден од начините за мерење и проследување на резултатите.

8. РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ

Зошто родово одговорно буџетирање е прашање на еднаквите можности на жените и мажите?

Прашањето на рамноправност и вклучување на родовите перспективи во главните текови, е исклучително значајно прашање во обезбедувањето на еднакви можности и квалитетен живот за сите. Оттука, постигнувањето на родова рамноправност и справување со постојаните нееднаквости, често значи да се работи различно со жените и мажите, при што треба да се препознаат различните пречки со кои тие се соочуваат, но и различните потреби и приоритети кои тие ги имаат.

Спроведувањето на анализи на политиките и буџетите од родов аспект, на креаторите на политиките на национално и локално ниво им дава една нова алатка која може да се користи уште во процесот на планирање. Ваквите анализи помагаат да ги согледаме ефектите и последиците и да воочиме дека импликациите од политиките и програмите кои се спроведуваат, се различни за различни групи³.

Родово одговорното буџетирање (РОБ) овозможува при креирањето и спроведувањето на политиките, да се има предвид различната положба на жените и мажите и различните пречки кои им оневозможуваат целосно и под еднакви услови да учествуваат во сите сфери од општествениот живот. Тоа овозможува политиките да бидат насочени кон конкретните корисници и нивните потреби, со што ќе се креираат поефикасни програми, а јавните средства ќе се трошат поцелисходно. Буџетите и политиките/ програмите на национално и локално ниво треба да се приспособат кон реалните потреби на жените и мажите, со што ќе се унапреди родовата рамноправност во општеството.

³ Пример 1: Заради постојните разлики во платите меѓу жените и мажите, понискиот процент на учество на жените на пазарот на трудот и поголемиот процент на жени на послабо платени работни места, жените просечно имаат помал приход од мажите. Следствено, повеќе мажи ќе имаат корист од воведување на рамен данок, а повеќе жени ќе имаат корист од зголемување на минималната плата.

Пример 2: Истражувањата покажуваат дека жените повеќе го користат јавниот превоз во извршување на своите семејни, работни и социјални обврски (понизок стандард и традиционалните односи). Така, доколу дојде до намалување на инвестициите во јавниот превоз, тоа ќе има поголемо негативно влијание врз квалитетот на животот на жените отколку на мажите

Пристап кон прашањето

Буџетот е најважниот инструмент на Владата, за да се одговори на потребите на различните групи. Во таа смисла, буџетот претставува политичка одлука, како и клучно место за добивање информации за тоа колкави се владините/општинските расположливи средства за наредната година, од каде се добиваат и како се распоредуваат. Всушност, ако го разгледуваме буџетот на, на пример една општина, ние не добиваме увид само во балансот меѓу приходите и расходите, туку го гледаме и самиот процес на поставени приоритети и донесени одлуки за прашања што влијаат на актуелната и идната ситуација на луѓето и нивната околина. Во таа смисла, владините/општинските буџетски одлуки влијаат на нашиот секојдневен живот и нашата иднина: каков транспорт ќе користиме, какво образование ќе имаат нашите деца, каква здравствена грижа ќе добиваме, влијае на нашата лична безбедност, дали и какви услуги ќе добиваме, итн. Затоа велíme дека јавните буџети не се единствено економска алатка, туку тие ги сумираат јавните (владините или на локалната самоуправа) политики во монетарни термини и ги одразуваат нивните **приоритети**. Оттука, буџетите не се родово неутрални. Без разлика дали станува збор за земјоделие, здравство, образование или социјална политика, не може да се игнорира прашањето на ефектите на тие политики за мажите и жените, под превезот на *egalité* или еднаква распределба за сите.

Треба да се истакне дека родово одговорното буџетирање не подразбира посебен буџет за жените ниту значи поделба на буџетот на 50% буџети за жените и останатата половина за мажите. Напротив, родовото буџетирање е процес преку кој јавните буџети се испитуваат со цел нивна оценка за тоа дали и колку ја вклучуваат и/или придонесуваат за еднаквост меѓу мажите и жените, а со тоа да предложат промени во насока на постигнување на родово еднаквост.

Состојбата во Република Македонија

Долгогодишните напори да се пронајдат најефикасните начини преку кои политичките определби за родово рамноправност содржани во националното законодавство и меѓународните документи, покажаа дека овие настојувања можат да се спроведат само ако принципот на родово рамноправност доследно се интегрира во сите јавни политики и доколку целокупното општество преземе одговорност за остварување на родово рамноправност. Еден од методите за остварување на оваа цел е и родово одговорното буџетирање, кое иако се уште преставува новина, станува се пораширена пракса, како на глобално ниво, така и кај нас.

Законот за еднакви можности на жените и мажите⁴ го уредува воспоставувањето на еднаквите можности и еднаквиот третман на жените и мажите, во политичката, економската, социјалната, образовната, културната, здравствената, граѓанската и било која друга област од општествениот живот. Во Законот се истакнува дека воспоставувањето на еднакви можности е грижа на целото општество, односно на сите субјекти во јавниот и приватниот сектор, при што тоа претставува отстранување на пречките и создавање на услови за остварување на потполна еднаквост меѓу жените и мажите. Со дефинирање на надлежностите на одговорните субјекти, во Законот се дава правната основа за воведување на родово одговорно буџетирање.

Владата на Р. Македонија во јуни 2012, ја донесе Стратегијата за родово одговорно буџетирање⁵ (СРОБ) како национален документ, кој има за цел унапредување на родовата рамноправност и воспоставување на еднакви можности на жените и мажите, преку прилагодување на постојните процеси на планирање и буџетирање на политиките и програмите на буџетските корисници, земајќи ги предвид различните импликации врз жените и мажите. Внесувањето на родовата перспектива во буџетските политики на национално и локално ниво, треба да доведе до правилно и родово одговорно распределување на средства, како и подобра транспарентност и одговорност на државниот буџет од аспект на родовата рамноправност.⁶

⁴ Закон за еднакви можности на жените и мажите (Службен весник на РМ, бр.6/2012)

⁵ Стратегија за воведување на родово одговорно буџетирање во Република Македонија 2012-2017, Министерство за труд и социјална политика, јуни, 2012

⁶ Ибидем

СРОБ се фокусира на три стратешки области кои се однесуваат подеднакво на ресорните министерства, единиците на локална самоуправа и Градот Скопје: 1) воведување на родова перспектива во програмите и буџетите на буџетските корисници на централно и локално ниво, 2) унапредување на законската рамка за вклучување на родово одговорното буџетирање, и 3) зајакнување на институционалните механизми и градење на капацитети потребни за вклучување на родовата перспектива во креирањето на политики и програми и соодветни буџети.⁷

Решенија - Вашата општина може многу да помогне

Актери на процесот на родово одговорно буџетирање се истите оние кои се директно или индиректно вклучени во процесот на донесување на буџетот и стратешките планови. Тоа значи дека донесувањето на буџетот и родовото буџетирање подразбира ист процес, но со малку поинаков аспект при поставувањето на приоритетите, програмите и индикаторите⁸.

Ова е од особено значење за единиците на локалната самоуправа, со оглед дека тие се најблиску до граѓаните. Примената на РОБ ќе им овозможи да ги идентификуваат различните проблеми со коишто се соочуваат жените и мажите, а кои произлегуваат од нивните различни потреби. На тој начин локалната самоуправа ќе биде во можност овие приоритети да ги рефлектира во локалните програми, проследени со соодветни индикатори што ќе го мерат успехот и ќе идентификуваат насоки за понатамошно делување. Оттука, примарни учесници во родово одговорното буџетирање на локално ниво се:

- Градоначалниците кои треба да се заложат за инкорпорирање на родовиот концепт при подготовката на буџетот на единицата на локалната самоуправа. Ова значи дека тие треба да влијаат и да побараат при идентификацијата на приоритетите да се земат предвид различните потреби и приоритети на мажите и жените, понатаму, за истите да се предложат соодветни акции при подготовката на програмите на нивната општина, и на крајот за нив да се обезбедат буџетски средства за спроведување.
- Советниците во Советот на локалната самоуправа, треба да знаат да го препознаат и да го инкорпорираат родовиот аспект во буџетските политики на локалната самоуправа во фазата на подготовка на буџетот на општината, и за време на седниците на комисиите при Советот да го бранат концептот и да се залагаат родовата перспектива да биде дел од буџетот кој ќе биде доставен на усвојување.
- Координаторите за еднакви можности на мажите и жените, кои со својата стручност од областа на еднаквите можности треба да им дадат насоки и да помогнат во процесот на подготовка на политиките, програмите и буџетите.

Доколку ги погледнеме законските решенија и политиките кои се однесуваат на децентрализацијата и нивните ингеренции станува јасно дека постои позитивна интенција истите да се креираат и фокусираат на задоволување на потребите на локалното население. Локалната власт има поголеми можности да одговори на специфичностите на локалниот развој како и да овозможи учество на граѓаните во локалните процеси. Затоа општината треба да вложи максимални напори за определување на приоритетите на граѓаните низ практикување на партиципативни процеси при одлучување за приоритетите во областите каде има надлежности (истражувања, анкети, собири на граѓани, форуми и други алатки), како и вклучување на родовиот концепт при креирањето и имплементирањето на самите политики. Понатаму, децентрализацијата произлегува од фактот дека локалните потреби на граѓаните се различни во секоја општина, поради демографски, економски и други разлики и специфични потреби на граѓаните. За креирање на програми прилагодени кон потребите на различните групи граѓани, општините треба да започнат со изработка на профил на заедницата, преку анализа на сите релевантни информации, а понатаму, како втор чекор да се институционализираат и редовно да се практикуваат форми на достапно граѓанско учество, во кое и жените и мажите би ги кажале своите проблеми и приоритети. Од друга страна, потребно е понатамошно јакнење на капацитетите во единиците на локалната самоуправа за истите во рамките на своите стратешки планови и буџети, да го икорпорират принципот на еднакви можности на жените и мажите, како и да ги следат ефектите и влијанието на нивните програми врз жените и мажите, што впрочем е нивна законска должност според Законот за еднакви можности.

Политичката волја е еден од клучните фактори за воведување на концептот на родово одговорно буџетирање било на национално или локално ниво. Дури и кога вакви активности се предвидени, истите

⁷ Ибидем

⁸ Прирачник за родово одговорно буџетирање за администрацијата на Република Македонија, МТСП, 2012

секако неможат да се реализираат, без поддршка од лидерите. Вториот клучен фактор е постоењето на родово-разделени податоци. Постоењето на родово-разделени статистички податоци, како и другите параметри, ќе овозможи обезбедување на индикатори врз чија основа би можело да се измери дејствувањето и ефикасноста на политиката. Сето ова е важно доколку навистина се проценуваат потребите на заедницата и ресурсите се усмеруваат кон вистинските потреби на жителите, кои најчесто се разликуваат, што се рефлектира и во нивните различни приоритети.

Една од основните задачи на Комисиите за еднакви можности е промовирање и поддржување активности кои се однесуваат на родовата рамноправност на локално ниво. За успешна реализација на оваа задача КЕМ не може да работи индивидуално, туку потребна и е соработка со другите комисии и давање мислење во фазата на подготовка на програмите и буџетите од различни сфери.

РОДОВО ОДГОВОРНО КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ

Родовото одговорно креирање на локални политики говори за важноста за ефективно планирање во процесот на креирање на локалните политики и вклучување на родовите аспекти во сите фази од процесот (во креирање на визија за промени, анализа темелена на докази, дефинирање на сценарија, донесување на одлуки, управување со ризици и оценка на политиките)

ЗОШТО СЕ ВАЖНИ РОДОВИТЕ ПРАШАЊА?

- Интегрален дел на човековите права
- Есенцијална занамалување на сиромаштијата
- Често интегрален дел на ефикасноста и влијанието на политиките
- Поттикнува одговорност во имплементација на локалните политики.
- Јавен интерес, пристап до јавни услуги
- Услуги прилагодени на мажите и жените

ШТО ЗНАЧИ РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ?

Крајна цел

- општество во кое жените и мажите се слободни од сиромаштија и можат да живеат подеднакво квалитетен живот

Средства начин:

- не имплицира единствено еднаков број на жени и мажи во сите активности
- не е неопходно да се третираат мажите и жените исто
- туку акции насочени кон жените, мажите со цел да промовираат подобра еднаквост на влијанието, можностите или придобивките од локалните политики.

ВКЛУЧУВАЊЕ НА РОДОВИТЕ АСПЕКТИ ВО КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ

Вклучувањето на родовите аспекти во креирањето на локални политики (gender mainstreaming) подразбира(ре)организациска, унапредување, развој и евалуација на политичките процеси, со цел перспективата за родова рамноправност да се вклучи во сите политики, на сите нивоа и во сите фази, од страна на чинителите кои вообичаено се вклучени во креирањето на политиките.

Самиот пристап подразбира планирање на развојните интервенции притоа земајќи ги предвид импликациите врз основа на родовите разлики; има за цел да го намалил родовиот јаз и да ја зајакне еднаквоста.

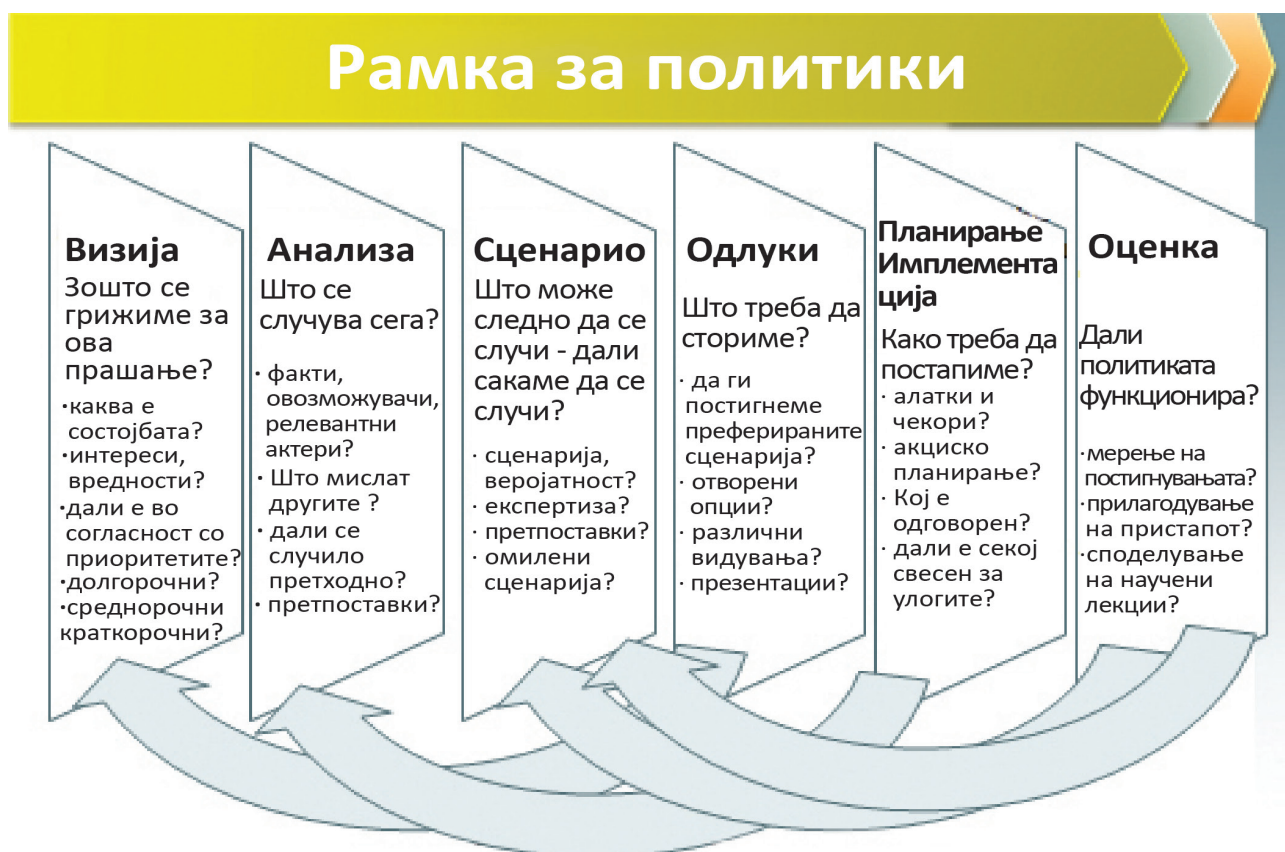
Од тие причини родовите аспекти мора да бидат интегрирани во:

- Националните политики, планови и програми
- Меѓународни развојни иницијативи
- Во сите сектори и на сите нивоа (стратегии, политики, институции и проекти)

Рамката за политички вештини ќе ни помогне веднаш да ги разбереме сите чекори кои може да ги преземеме во насока на интегрирање на родовите аспекти во локалните политики. Меѓу другото, таа ќе ни помогне:

- Да бидеме систематични, стратешки свесни и проактивни во планирањето на целиот процес – од идеја до имплементација
- Да провериме да не сме пропуштиле нешто во било која фаза од процесот и особено на состојбата на мажите и жените во процесот на анализа
- Подобро да идентификуваме, следиме и евалуираме кои фази одат добро а кои помалку добро во имплементацијата на политиките
- Да им објасниме на засегнатите страни, советниците, здруженијата на граѓани, медиумите зошто прашањата не еднаквоста треба да се интегрален дел од процесот на креирање на политики
- Да имаме аргументирана дебата за она што го бараме

Малку е веројатно дека развивањето на било која политика ќе биде лесен процес особено интегрирање на родовите прашања во овој сегмент и преминот од една во друга фаза, бидејќи политиката во реалниот живот речиси секогаш е динамична. Сепак, имањето на рамката како инструмент ќе ни помогне да ја „разбиеме“ сложеноста на реалниот живот, да бидеме посвесни за стратешки аспекти и за пошироката слика, и да изготвиме добра родово сензитивна политика.

ПЕТ ЧЕКОРИ ВО КРЕИРАЊЕ НА РОДОВО НА ПОЛИТИКИТЕ И БУЏЕТИТЕ

Еден од најпознатите и најчесто употребувани пристапи во анализа на националните и локалните политики е пристапот на Дијана Елсон, во пет чекори. Следењето на сите овие чекори во подготовката на националните и локалните политики во процесите дефинирани во Рамката за политики, овозможува интеграција на родовите прашања и поприлагодени политики на потребите на граѓаните

ПРИСТАП НА ПЕТ ЧЕКОРИ:

1. Анализа на состојбите во однос на, жените и мажите во дадениот сектор

- Дали родовите аспекти се дел од анализата на состојбите?
- Дали анализата на состојбите дава преглед на статистички податоци за родовите прашања?
- Кој се специфичните проблеми во секторот?
- Каде се препознаваат родовите нееднаквости во секторот?
- Која е причината за ваквите нееднаквости?
- Кои се потешкотиите и проблемите во обезбедување на родова еднаквост во секторот кој е предмет на анализа?
- Кој се импликациите од родовите нееднаквости во секторот?
- 2. Анализа на политиката и нејзината чувствителност кон родовите прашања
- Дали потребите и интересите на мажите и жените, вклучувајќи ги и проблемите со кој се соочуваат се подеднакво адресирани во политиката, стратегијата или програмите на институцијата?
- Кој ќе има корист од овие политики, стратегии и програми и на кој начин?
- Кој се проблемите со кој жените и мажите се соочуваат во проценка на користа од овие програми?
- Какви промени може да предложат во тековните програми за да ја подобрат положбата на одредени категории групи?
- Во која мекра целите на политиките и програмите во определен сектор соодветствуваат на дефинираните проблеми?

2. Анализа на политиката и нејзината чувствителност кон родовите прашања

- Какви интервенции се преземаат за да се надминат тие проблеми?
- Дали оние кој ги преземаат тие интервенции ги разбираат родовите нееднаквости и се сензибилизирани за овие прашања?
- Доколку во имплементацијата на политиките и програмите е инволвирана нова технологија дали ќе го зголеми товарот на жените или ќе го олесни?
- Дали е потребна дополнителна обука?
- Дали се потребни афирмативни акции кој ќе обезбедат подеднакви придобивки и за жените?

3. Анализа на буџетските алокации

- Специфични трошоци наменети за жени. Овие трошоци се специфично насочени кон определена целна група (мажи, жени итн)
- Трошоци наменети за промоција на родовата еднаквост во јавните служби: еднаква застапеност на мажите и жените во одлучувачките структури, обуки и стручно усовршување итн.
- Генерални трошоци или трошоци во кој се вклучени родовите прашања. Оваа категорија трошоци иако може навидум да изгледа неутрална, сепак во основа може да има различни ефекти во однос на мажите и жените.

4. Следење на трошењето и обезбедување на услуги

- Што се добива како резултат од имплементацијата на претходните чекори?
- Дали средствата се потрошени како што е планирано?
- Што е испорачано и за кого?
- Кој и на каков начин ја има користа од она што било направено?
- 5. Анализа на резултати
- Какво е влијанието од спроведените програми и дали обезбедува подобрен пристап на мажите и жените до економските и социјалните услуги?
- Какви се ефектите од преземените акции во однос на намалување на сиромаштијата, особено за жените и за другите маргинализирани групи ?

ПРОЦЕНКАТА НА ВЛИЈАНИЕТО НА РЕГУЛАТИВАТА
Гордана Гапиќ Димитровска

ПРОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО НА РЕГУЛАТИВАТА

За потребите на Проектот Економско јакнење на жени во две општини и придонес кон креирање на родово сензитивни политики и акции за економско јакнење и зголемување на учеството на жените на пазарот на трудот на локално ниво, во овој дел на водичот е дадена прилагодена содржина од Прирачникот за проценка на влијанието на регулативата и Прирачникот за засегнатите страни-Консултациите во процесот на креирање политики во Владата на Република Македонија⁹.

Овој дел дава корисни информации за сите заинтересирани организации, групи и поединци кои сакаат да спроведат Проценка на влијанието на регулативата.

1.1 Историјат

Во изминатите неколку декади во ЕУ и нејзините земји членки, како и земјите членки на ОЕЦД се прават напори за подигнување на квалитетот на регулативата преку преземање на мерки и активности во рамки на регулаторната реформа. Крајната цел на воведувањето и спроведувањето на овој процес е да овозможи да се согледаат економските, социјалните влијанија или влијанијата по животната средина од одредени политики или регулатива, да се ограничат трошоците и административните оптоварувања кои ги предизвикува регулативата за економските субјекти и граѓаните, како и да се овозможи транспарентност и учество на јавноста во креирањето на политиките.

Почнувајќи од 2006 година, Република Македонија континуирано е фокусирана на подготовка на регулатива базирана на докази, но и врз основа на искуствата што граѓаните и бизнисите ги имаат делувајќи во реалното регулаторно опкружување. Особено значајна улога во тој поглед имаат одиграно два процеса: едниот се однесува на процесот на гилотина на прописи, како институционален механизам за преиспитување на решенијата на прописите заради нивно поедноставување¹⁰ додека вториот се однесува на носење нова или измени на веќе постоечката регулатива со примена на Проценката на влијанието на регулативата (во натамошниот текст: ПВР). ПВР се спроведува почнувајќи од 2009 година со целосна посветеност на консултациите со засегнатите страни како значаен дел од постапката на донесување на прописи, кои покрај знаење и искуства обезбедуваат и транспарентност на целокупниот процес.

1.2 Проценка на влијанието на регулативата (ПВР)

ПВР преставува системски пристап за утврдување и проценување на позитивните и негативните ефекти на предложените регулативи- креирање на политики со задолжително направени анализи кои служат за поткрепа на предложената мерка. ПВР е алатка за подобрување на квалитетот на одлучувањето во однос на регулативите, обезбедувајќи рамка за систематска процена на потенцијалните или конкретните ефекти од регулаторните мерки.

Согласно Деловникот за работа на Владата, ПВР се спроведува за сите предлог-закопи кои се доставуваат до Владата за разгледување и утврдување.

ПВР не се спроведува за предлог на:

- законите чие усвојување се предлага по итна постапка;
- законите за ратификација на меѓународни договори;
- законите со кои се врши термилошко усогласување со други закони;
- Буџетот на Република Македонија и
- законот за извршување на Буџетот на Република Македонија и
- предлог законите за задолжување и гаранции.

Согласно Методологијата за проценка на влијанието на регулативата, процесот се спроведува во следниве чекори:

- планирање на процесот за спроведување на ПВР;
- спроведување на процесот на ПВР;
- подготвување на Извештај за ПВР;
- консултации со засегнатите страни и
- добивање мислење од Министерството за информатичко општество и администрација;

⁹ http://mioa.gov.mk/files/pdf/Priracnik%20za%20PVR2_mk.pdf и http://mioa.gov.mk/files/pdf/Priracnik%20za%20zasegnati%20strani_3.pdf
¹⁰ четири фази на регулаторна гилотина: гилотина на прописите, и тоа: во фаза I од регулаторната гилотина, мерките кои беа превземени опфаќаа препораки за изменување, дополнување или укинување на прописи (закони и подзаконски акти), во фаза II беа спроведени пакет мерки чија цел беше значително да придонесат кон олеснување на работењето на фирмите, зголемување на нивната конкурентност и забрзување на прекуграничниот проток на стоки, во фаза III, на транспарентен начин, излезе во пресрет на барањата на бизнис заедницата, со цел подобрување на бизнис климата и отстранување на административните пречки, преку доуредување на правната рамка, особено на прописите кои предизвикуваа сложеност на постапките или поставуваа преголеми барања од деловните

ПВР има двојна улога бидејќи претставува:

А) Континуиран процес кој овозможува да се анализираат причините за воведување на конкретни мерки, да се утврдат можните решенија односно опции за постигнување на целта, да се испитаат и разберат последиците од предложените мерки и да се вклучат засегнатите страни во сите фази од процесот и

Б) Алатка која помага при подготвување на предлог-регулативата преку анализирање на можните трошоци и придобивки, како и ризиците кои би можеле да имаат влијание врз граѓаните, економијата, деловните субјекти, општеството и животната средина на подолг рок.

Спроведувањето на ПВР овозможува согледување на економските и социјалните влијанија или влијанијата врз животната средина од политиките или регулативата, но и непредвидените и несаканите ефекти од регулативата, намалување трошоците и административните оптоварувања кои ги предизвикува регулативата за граѓаните и деловните субјекти и обезбедување транспарентност и учество на јавноста во креирањето на политиките.

1.3 Правна рамка

Правната рамка преку која треба да се обезбеди квалитетен процес на подготвување на закони, подзаконска регулатива и стратешки документи ја сочинуваат следниве подзаконски акти и документи: Деловникот за работа на Владата, Методологија за стратешко планирање и подготвување на годишната програма за работа на Владата, Методологија за анализа на политиките и координација, Методологија за проценка на влијанието на регулативата, Одлука за формата и содржината на Извештајот за проценка навлијанието од регулативата, Упатство за начинот на постапување во работата на министерствата во процесот на спроведување на проценка навлијанието на регулативата, Методологија за проценка на спроведувањето на регулативата.

1.4 Спроведување на ПВР

ПВР е континуиран процес кој овозможува да се размислува преку последиците од можните и реалните владини интервенции во регулативата и тоа во раните фази на идентификување на предизвиците/проблемите, преку развивање на можните опции, консултациите, финалното донесување на одлуки и проценка на спроведувањето на препорачаната опција.

Проценката се спроведува со цел да се обезбедат основи за подоцнежните промени во соодветната регулатива и да помогне да се идентификуваат новите предизвици и тоа пред започнување на новиот процес на креирање на политиката.

Со Упатство за начинот на постапување во работата на министерствата во процесот на спроведување на проценка на влијанието на регулативата поблиску се уредува начинот на:

- Планирање на ПВР
- Подготовка на Годишен план за ПВР
- Подготовка на Известување за почеток на процесот на подготовка на предлог закон
- Спроведување процесот на ПВР
- Објава на ЕНЕР и на веб-страницата на министерството
- Обезбедување на мислење од Министерството за информатичко општество и администрација
- Подготовка на предлог Извештај за ПВР,
- Објава на Извештајот за ПВР заедно со предлогот на закон на ЕНЕР.

Во текот на спроведувањето на ПВР значајни се следните фази :

- Анализа на состојбите, дефинирање на проблем и утврдување на цели
- Утврдување на можните решенија (опции)
- Анализа на трошоците, влијанијата и придобивките од утврдените можни решенија (опции) и нивна споредба
- Планирање на начинот на спроведување, следење и евалуација.

Фазите во процесот на проценка може да се повторуваат и не секогаш може истите последователно да се превземаат.

1.5 Анализа на состојбите, дефинирање на проблем и утврдување на цели

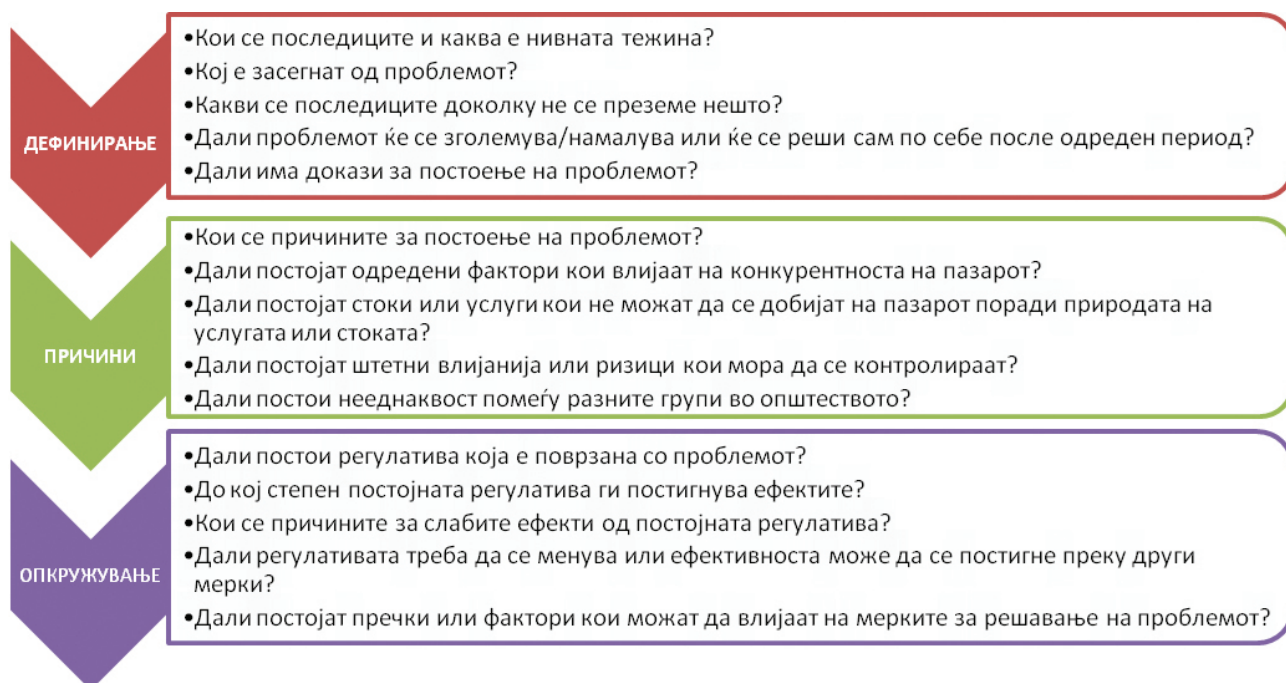
Појдовна точка во процесот на спроведување на ПВР е анализата на состојбите во областа и/или сродните области кои се предмет на регулирање со цел да се утврди постоењето и сериозноста на проблемот.

Преку оваа анализа се утврдуваа:

- причините кои придонесуваат за постоење на проблемот базирани на докази,
- постојните прописи кои влијаат на проблемот и
- поврзаност со меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на Република Македонија.

Преку анализата на состојбата се утврдува сериозноста на проблемот, односно можната појава или ризици од појава на штетни последици, доколку не се интервенира преку законски или други мерки.

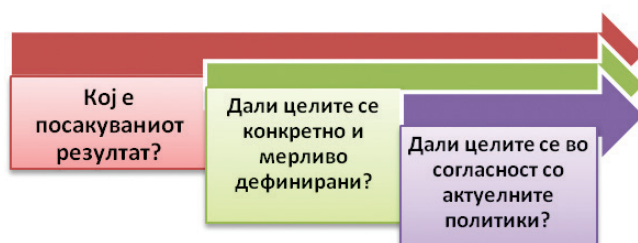
Прашања кои можат да помогнат при анализата на состојбата и дефинирање на проблемот:

Врз основа на анализата на состојбата и утврдениот проблем се дефинираат целите кои треба да бидат постигнати преку спроведување на предлог-решението. Без јасна претстава за тоа што треба да се постигне нема да може да се утврдат можните мерки, да се споредат опциите за решавање на утврдениот проблем, ниту пак да се следи спроведувањето и да се оцени успешноста.

Целите треба да бидат јасно формулирани и да се фокусираат на конечниот посакуван резултат или состојба што треба да биде постигната преку спроведувањето на регулативата исто така целите не треба да бидат така формулирани за да го оправдаат преферираното можно решение. Дефинираните цели претставуваат основа за понатамошните анализи при утврдување на можните решенија и мерките за нивно постигнување.

За полесно утврдување на целите, од помош се следните прашања:

1.6. Утврдување на можните решенија (опции)

По дефинирањето на целите кои треба да ги постигне регулативата, следниот чекор во процесот е да се утврдат можните решенија (опции) за решавање на утврдениот проблем и постигнување на саканите цели. Опциите треба да бидат тесно поврзани со причините за појава на проблемот и со утврдените цели.

При разгледувањето на опциите треба да се има предвид дека постојат 2 вида на опции и тоа:

<p>Опции кои се однесуваат на содржината на мерките кои можат да се преземат</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ на пример: забрана за пушење во јавни простории и/или поголеми акцизи за цигарите, изградба на нови станбени објекти наменети за социјално домување или субвенционирање на кириите во веќе постоечки станови и др. 	<p>Опции кои се однесуваат на инструментите преку кои ќе се спроведуваат можните решенија</p> <p>На пример:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ регулаторни мерки - закони и подзаконска регулатива; ▶ економски мерки - субвенции, даноци, такси, акцизи и сл. и ▶ нерегулаторни мерки - саморегулација, мерки на убедување како кампањи, информации и сл.
<p>Честопати не може да се направи јасно разграничување помеѓу двата вида на опции бидејќи тие се дополнуваат. По правило, најдобро е:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ прво да се утврди содржината на мерките, па потоа ✓ да се утврдат инструментите за спроведување. 	

Прв чекор во дефинирањето на можните решенија е анализата на **основното сценарио**, односно **опцијата „не прави ништо“**. Целта на основното сценарио е да се прикажат последиците кои би можеле да настанат доколку не се интервенира преку предлог-законот или други мерки. Со оваа опција се дава проекција на можниот развој на ситуацијата и кои штетни последици можат да се јават со текот на времето.

Во зависност од сложеноста на материјата и проблемот, на почетокот на процесот треба да се дефинираат што е можно повеќе опции за решавање на проблемот. Потоа, врз основа на прелиминарно утврдување на генералните влијанија од секое од можните решенија треба да се утврди реален број на можни решенија кои потоа детално се анализираат. Следниве прашања можат да помогнат при утврдувањето на реалните можни решенија (опции):

<p>Степен на можни влијанија - Административните трошоци и трошоците за постапување (почитување) кои би биле наметнати со опцијата треба да бидат што е можно пониски. Опциите кои предвидуваат економски мерки и кои потенцијално можат да влијаат на ограничување на конкуренцијата или на другите фактори на пазарот, особено кај малите и средните претпријатија, треба да се сведат на минимум.</p>
<p>Меѓузависност на правната рамка – При разгледување на ефективноста на секое од можните решенија треба да се утврди како секое од можните решенија ќе функционира во однос на постојната регулатива во областа или сродни области поврзани со проблемот за да се утврдат какви било контрадикторности или преклопувања</p>
<p>Спроведување на постојната регулатива- Доколку веќе постои закон за истото прашање, треба да се анализираат причините зошто постојниот закон не ги дава саканите ефекти – усвојувањето на нов или изменет закон не значи секогаш решение на проблемот.</p>
<p>Спроведување на постојната регулатива- Доколку веќе постои закон за истото прашање, треба да се анализираат причините зошто постојниот закон не ги дава саканите ефекти – усвојувањето на нов или изменет закон не значи секогаш решение на проблемот.</p>

Подолу е даден преглед на прашања кои можат да ви помогнат при утврдување на можните решенија (опции):

ЕФЕКТИВНОСТ	<ul style="list-style-type: none">• Кои опции најефективно ќе ги постигнат целите?• Дали постојат ограничувања кои треба да се земат предвид при утврдувањето на опциите?
ИНСТРУМЕНТИ	<ul style="list-style-type: none">• Дали целта најдобро ќе се постигне преку регулаторни и/или нерегулаторни мерки?• Дали целта може да се постигне само со нерегулаторни мерки?
ДЕФИНИРАЊЕ	<ul style="list-style-type: none">• Дали опциите се опишани доволно детално за да се овозможи анализа на трошоците и придобивките од секоја од опциите?• Дали се утврдени сите реални опции?

1.7 Анализа на трошоците, влијанијата и придобивките од утврдените можни решенија (опции) и нивна споредба

Откако ќе се утврдат можните решенија (опции), следниот чекор е анализирање.

Целта на анализите е да се добие јасна претстава за трошоците, позитивните и негативните влијанија и придобивките кои би произлегле од секое од можните решенија за да може да се утврди која од опциите ќе доведе до планираните цели со минимални трошоци (за буџетот, деловните субјекти и граѓаните) и несакани ефекти. Краен резултат од оваа фаза од процесот е да се дојде до она решение преку кое ќе се обезбеди вредност која ќе ги надминува трошоците или какви било негативни влијанија кои би можеле да бидат предизвикани.

Секое од утврдените можни решенија можат да предизвикаат различен вид и степен на трошоци и влијанија кои се утврдуваат што е можно попрецизно.

При анализата треба да се утврдат:

- трошоците/добивката за буџетот;
- трошоците за деловните субјекти, особено за малите и средните претпријатија, други групи и граѓаните (во зависност од тоа на кого се однесува предлогот на закон);
- влијанијата врз економијата, социјалните влијанија, влијанијата врз животната средина и здравјето на луѓето, како и други видови влијанија во зависност од областа;
- трошоците и ресурсите потребни за спроведување, следење и контрола, како и евалуација на секое од можните решенија;
- прифаќањето/отпорот кој може да се јави при спроведувањето и
- негативните или несаканите ефекти и влијанија.

При анализирањето на утврдените можни решенија (опции), се користат разни методи и аналитички алатки:

- анализа на трошоците и придобивките,
- анализа на трошоци и ефикасност,
- мулти – критериумска анализа, анализа на ризици,
- моделот на стандардни трошоци и др.

Подолу е даден преглед на прашања кои се користат при анализа на трошоците, влијанијата и придобивките од утврдените можни решенија и нивна споредба.

ВЛИЈАНИЈА	<ul style="list-style-type: none">• Во кои области предлогот може да има влијанија?• Какви видови на влијанија (директни/индиректни, краткорочни/долгорочни) ќе бидат предизвикани и каква ќе биде нивната дистрибуција?• Кој ќе биде засегнат со влијанијата?
ОПСЕГ	<ul style="list-style-type: none">• Во кои области и за кого ќе има директни придобивки, а во кои области ќе има значителни трошоци и за кого?• Дали ќе бидат предизвикани несакани ефекти и за кого?• Колкави ќе бидат трошоците за буџетот, деловните субјекти, граѓаните, другите засегнати страни?• Дали и колкави административни трошоци ќе бидат предизвикани со секоја од опциите?• Дали трошоците и придобивките можат да се изразат монетарно, квантитативно или квалитативно?
АНАЛИЗА	<ul style="list-style-type: none">• Која е најсоодветната метода за спроведување на анализата?• Дали се обезбедени сите неопходни информации и податоци за спроведување на анализите?• Дали се анализирани сите опции вклучувајќи ја и опцијата „не прави ништо“,
РАНГИРАЊЕ	<ul style="list-style-type: none">• Кои критериуми ќе се користат при рангирањето на опциите?• Дали е потребно прилагодување на опциите, утврдување на дополнителни нерегулаторни мерки?• Дали се прикажани сите трошоци и придобивки, позитивни и негативни ефекти и можните несакани ефекти?

1.8 Спроведување, следење и евалуација

Прашањата поврзани со спроведувањето, следењето и евалуацијата (оценувањето) претставуваат важен дел од анализата и придонесуваат во изборот на опцијата која ќе биде препорачана како најсоодветна. Спроведувањето треба редовно да се следи за да се утврди потребата од воведување на нови мерки за доследност во спроведувањето или пак од менување на прописите. Ефектите од спроведувањето можат да се почувствуваат на краток или на подолг рок во зависност од областа, па соодветно на тоа треба да се предвиди временската рамка и постапките за оценување на постигнувањето на очекуваните ефекти. Во оваа фаза, потребно е да се даде одговор на следните прашања:

- Кој ќе биде засегнат од предлог-законот или решението?
- Какви промени во однесувањето очекуваме од засегнатите страни да ги постигне посакуваните цели?
- Какви отпори или пречки можат да се јават при постигнувањето на промените?
- Какви мерки треба да се воведат за да се поттикнат промените во однесувањето?
- Какви постапки за следење треба да се воведат за навремено да се утврдат какви било проблеми во спроведувањето и да се овозможи навремена реакција?

Одговорите на овие прашања можат да укажат на потребата од: воведување на одложена примена на законот и воведување на нерегулаторни мерки.

Во фазата на следење треба да се размисли и како ќе се следи и мери ефективноста на мерките кои се воведуваат со новото решение, кои индикатори ќе се користат, какви податоци ќе се прибираат и кој ќе

ги прибира податоците, да се дефинираат редовни интервали за следење и подготовка на извештаи за доследноста во спроведувањето на регулативата

Оценувањето е посебен планиран проект со утврдена методологија чија цел е критички да се испита и да се оцени ефективноста на сите аспекти на политиката или законот. Се спроведува после одреден период од воведувањето на политиката или од влегувањето во сила на законот со цел да се утврди:

- дали биле постигнати планираните цели на политиката/законот на ефикасен начин;
- дали и до кој степен се јавиле несакани ефекти;
- дали законот доследно се почитувал и кои биле евентуалните причини за непочитување.

1.9 Консултации

Консултациите со засегнатите страни претставуваат составен дел на процесот на ПВР и се важен механизам за подобрување на квалитетот на регулативата и унапредување на ефикасноста и ефективноста во спроведување на предвидените мерки. Консултациите придонесуваат кон поголема транспарентност во работата и процесот на одлучување, со што се јакнат основните механизми на демократијата.

Внатрешни“ засегнати страни се: министерствата и другите органи на државната управа, управни организации и други државни органи кои можат да имаат поделена надлежност или интерес во предлог регулативата.

„Надворешни“ засегнати страни се: деловните субјекти, синдикатите, невладините организации, здруженијата и фондациите, групите на граѓани и граѓаните кои се засегнати или на кои директно се однесува предлог регулативата.

Консултации – КОГА?

- При подготовка на стратегии во одредени области во надлежност на Владата
- При подготовка на стратешките планови на министерствата - од почетокот на мај до крајот на август во тековната година-преку иницијативи и мерки
- При дефинирање на Годишната програма за работа на Владата на Република Македонија- предлог -иницијативи во соодветната област.
- Во подготовка на регулативи –преку процесот на ПВР и подготовка на предлози на закони.
- Во текот на спроведувањето на законите и подзаконската регулатива преку следење на практичното спроведување и давање на иницијативи за подобрување на ефикасноста и ефикасноста на спроведувањето

Преку консултациите се обезбедува:

- прибирање на важни информации кои придонесуваат за подобрување на квалитетот на решенијата;
- проверка на анализите спроведени во текот на ПВР и можност за рано откривање на потенцијалните недостатоци на можните решенија;
- подобро прифаќање на политиката или законот, бидејќи учеството на засегнатите страни ја зголемува веројатноста за помали отпори при спроведувањето;
- подобро разбирање и почитување на законските одредби, а со тоа и поголема ефективност на законот.

Ефективните консултации ги имаат следните карактеристики:

- КОНТИНУИРАНИ
- БЛАГОВРЕМЕНИ
- СЕОПФАТНИ
- СООДВЕТНИ И ПРИСТАПНИ
- ТРАНСПАРЕНТНИ
- ЈАСНИ

Консултациите се спроведуваат во текот на целиот процес на ПВР, и тоа при:

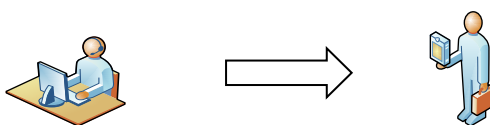
- **Анализа на состојбите** - прибирање на информации за постоечките проблеми и искуства од спроведување на тековна политика или закон

- **Утврдување на можни решенија** - да се разгледаат опциите, нивната спроведливост, исплатливост и можните решенија

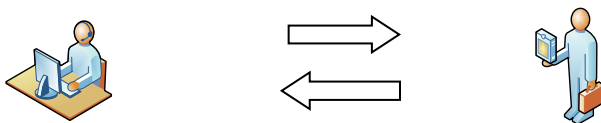
- **Проценка на можните влијанија** – да се разгледаат сите можни решенија со органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, НВО и други заинтересирани страни.

Консултациите треба да бидат планирани уште во фазата на подготвување на планот за спроведување ПВР при што детално да бидат утврдени засегнатите страни (внатрешни и надворешни) и прашањата околу кои ќе се води дискусијата.

Постојат три форми на интеракција со засегнатите страни: **информирање, консултации и учество**. Во практиката, овие три форми на интеракција често се комбинираат при подготовка на регулативите.¹¹ **Информирањето** подразбира транспарентно пренесување на информации во јавноста. Информирањето е еднонасочен процес на комуникација во кој јавноста има улога на пасивен примач на информации. Информирањето само по себе не претставува консултативен процес, но е прв чекор со кој се овозможува засегнатите страни навремено да се подготват за најавените консултации.

Консултациите се активно барање мислење од засегнатите страни преку двонасочна размена на информации во сите фази од процесот на подготовка на регулативата, односно од дефинирање на проблемот до евалуација на можни решенија. Главната цел на консултациите е собирање информации потребни за спроведување детални анализи и согледување различни ставови, со што се придонесува кон зголемување на квалитетот на регулативите.

Учеството претставува активно вклучување на засегнатите страни во формулирање на содржината на регулативата. Надлежните институции најчесто преку формирање работни групи им овозможуваат на засегнатите страни учество во подготовка и/или имплементација на регулатива

Постојат повеќе можни начини на консултации, како на пример:

- јавен увид и јавна расправа;
- барање за писмени мислења, забелешки и сугестии од засегнатите страни;
- учество во работни групи формирани од страна на министерството или Владата;
- состаноци со засегнатите страни;
- јавни дебати по одредени прашања преку користење на електронски интерактивни алатки достапни на порталите ЕНЕР и Е-демократија.

1.10 ШТО Е ЕНЕР?

Единствениот национален електронски регистар на прописи – ЕНЕР (www.ener.gov.mk) електронски систем кој содржи постојни прописи, предлог-закони на министерствата во фаза на подготовка и

¹¹ Извадок од Background Document on Public Consultation, ОЕЦД, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/43/36785341.pdf>

извештај од спроведената проценка на влијанието на регулативата - ПВР¹².

За што е наменет ЕНЕР?

- за електронско информирање на граѓаните и невладините организации, деловните субјекти и министерствата,
- за поддршка на процесот на Проценка на влијанието на регулативата (ПВР),
- за вклучување на јавноста во подобрување на предлог-законите, кога тие се креираат,
- за поголема транспарентност при донесување на предлог-закони од страна на Владата и поттикнување на учество на јавноста при подготовка на прописите.

Како до редовни коментари и информации?

- Преку зачленувањето на ЕНЕР:
- давајте коментари, предлози и мислења,
- изберете своја област на интерес за навремено добивање известувања за новините на ЕНЕР,
- дознајте кои прописи се најинтересни и добиле најмногу коментари од корисниците на ЕНЕР,
- имајте увид во прописот и коментарите на корисниците на ЕНЕР,
- следете ги 10-те најнови предложени прописи кои сè уште не се утврдени од Владата и вклучете се.

1.11 ШТО ЕЕ-ДЕМОКРАТИЈА?

Веб-порталот „е-демократија“ (www.e-demokratija.mk) е одговор на потребата од воведување на нов модерен метод на јавна расправа, кој преку искористување на интерактивните алатки, има за цел да го поддржи учеството во јавниот живот, да ја зајакне заедницата и да ја унапреди демократијата¹³

За што е наменет порталот е-демократија?

- за електронско информирање и интеракција со граѓаните и невладините организации, деловните субјекти и министерствата,
- прегледување, снимање и коментирање на документите во подготовка и усвоените документи од соодветни области,
- вклучување и коментирање во тематските дебати во делот „форум“,
- поставување на написи, односно постови на здруженијата и фондациите, стопанските комори, синдикатите, фирмите и други правни лица,
- за доставување на идеи, коментари или мислења со цел поефикасно функционирање на администрацијата.

Како до редовни коментари и информации?

Преку зачленувањето на е-демократија:

- давајте коментари, предлози и мислења,
- изберете своја област на интерес за навремено добивање известувања за новините на ЕНЕР,
- предложете тема за форум дискусија, публикувајте свој напис или дајте идеја,
- дознајте кои документи и теми на форум дебатите се најинтересни,
- имајте увид во содржините и коментарите на корисниците на е-демократија,
- следете ги најновите предложени документи кои сè уште не се утврдени од Владата и вклучете се.

¹²Извадок од Прирачник за засегнатите страни-Консултациите во процесот на креирање политики во Владата на Република Македонија, http://mioa.gov.mk/files/pdf/Priracnik%20za%20zasegnati%20strani_3.pdf

¹³Извадок од Прирачник за засегнатите страни-Консултациите во процесот на креирање политики во Владата на Република Македонија, http://mioa.gov.mk/files/pdf/Priracnik%20za%20zasegnati%20strani_3.pdf

**МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА НА
ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ
Ристе Јуруковски**

7. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ

1. ДЕФИНИРАЊЕ НА МОНИТОРИНГОТ И ЕВАЛУАЦИЈАТА

Мониторингот и евалуацијата се два, взаемно зависни, паралелни процеса, а се спроведуваат со цел да се добијат сознанија и информации од примената на одредена политика. Информациите и податоците произлезени од овие процеси претставуваат клучни насоки и докази во стратешкото планирање за тоа - кои политики се најприфатливи и најефикасни, што, пак, овозможува подобрување во процесот на креирање јавни политики. Ако треба да се направи разлика помеѓу овие два процеса, тоа секако би било - времето во кое се одвиваат, и - што е предметот на овие активности. Најпрво, евалуацијата се спроведува и пред и по завршувањето на политиката, а мониторингот се врши или за време на спроведувањето на политиката или потоа. Сепак, клучната разлика е дека евалуацијата е насочена кон резултатите, а мониторингот е насочен кон процесот, т.е. –кон постапките и кон активностите. Во продолжение, двата процеса се опишани детално.

Мониторинг

Мониторингот претставува континуиран процес на систематско собирање податоци согласно со утврдени индикатори, со цел следење на степенот на прогрес (напредок) и на реализацијата на поставените цели и политики¹⁴. Потребата од мониторинг се јавува бидејќи спроведувањето на јавните политики трае долго, а јавните политики имаат влијание врз голем број засегнати страни. На успешноста во спроведувањето на јавната политика влијаат многу фактори, чие влијание е комплексно и не секогаш до крај познато во времето кога се дизајнираат јавните политики, па и ефектите од јавните политики можат да бидат исклучително тешки за засегнатите страни. Понатаму, при дизајнирање на политиките, сите фактори не се познати и затоа не можат да бидат земени предвид, а многу од нив во времето кога се спроведува јавната политика се променуваат. Сите овие аспекти наложуваат мониторинг за време на спроведувањето на јавната политика, за да се избегнат продолжените негативни дејствија и за да се преземат мерки за навремена корекција.

Евалуација

За разлика од мониторингот, за евалуацијата постојат повеќе дефиниции, што ја објаснуваат како процес. Сепак, во суштина, евалуацијата претставува збир од истражувачки методи што имаат за цел систематски да ја проценат ефективноста на одредена политика, со цел – нејзино унапредување и подобрување. Една од најсеопфатните дефиниции за евалуација е следната: Евалуацијата претставува методолошка и објективна проценка на спроведувањето и на резултатите од тековна или од завршена јавна политика. Намерата е да се утврди релевантноста и исполнувањето на целите, ефикасноста, ефективноста, како и влијанието и одржливоста на јавната политика што е предмет на евалуација¹⁵

Најчесто се дефинираат два типа евалуација, што детално ќе бидат предмет на оваа методологијата, а тоа се:

Евалуација на процесот (формална) - генерално, се одвива пред и за време на спроведувањето на политиката, со цел да се преземат навремене- ни мерки и да се подобрат перформансите, односно да се одреди под кои услови политиката или проектот подобро ќе се реализираат.

Евалуација на влијанието (сумарна) – најчесто се прави по завршување или по имплементација на политиката, и всушност, одговара на прашањето - дали политиката била успешна и колкави се ефектите од неа.

Имајќи ги предвид овие видови евалуација, можеме да заклучиме дека евалуацијата вклучува:

- Преглед на тоа што политиката треба да го постигне – какво поместување имаме намера да направиме? Какво влијание настојуваме да биде постигнато?
- Проценка на напредокот во однос на тоа што сакаме да го постигнеме;
- Преглед на стратегијата (стратешките планови) на институцијата што ја спроведува политиката - дали политиката ефективно го следи стратешкиот план? Дали стратегијата е успешна? Ако не е – зошто?
- Преглед на работата - дали ресурсите се употребени ефективно? Какви биле трошоците? Каква е одржливоста? Какви импликации постојат за различните засегнати страни?

¹⁴ Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management. 2002.

¹⁵ Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management 2002

Ех-ante и Ех-post евалуација

Оваа поделба на евалуација е според времето на изведување во однос на спроведувањето на политиката. За Ех-post евалуацијата ќе стане збор поопширно подолу во текстот.

Ех-ante евалуацијата се одвива во делот на процесот од креирање политики кога се разгледуваат и кога се споредуваат можните опции за спроведување, пред некоја опција да биде селектирана. Во процесот на креирање јавни политики, употребата на ех ante евалуацијата е во првиот чекор на формулирање на јавната политика, односно кога се утврдуваат потребите, кога се идентификуваат проблемите и кога се поставуваат целите на политиката. Во таа фаза се анализираат и се споредуваат можните опции, а резултатите се користат за формулирање финална опција што ќе се имплементира во наредните фази.

2. ПЛАНИРАЊЕ НА МОНИТОРИНГОТ И ЕВАЛУАЦИЈАТА

Како што веќе можевме да заклучиме, мониторингот и евалуацијата имаат значајна улога во целокупната реализација на одредена политика, па затоа нивното спроведување треба да биде добро испланирано. Тие треба да се водени од потребата за постигнување на посакуваните резултати и да се насочени кон обезбедување докази и факти што ќе бидат основа во процесот на донесување одлуки.

За да бидат навистина вредни, а оценката на постигнувањата да биде релевантна, мониторингот и евалуацијата мораат да бидат внимателно и квалитетно испланирани и стратешки засновани. Издржана стратегија за мониторинг и за евалуација дава целосен преглед на алатките потребни за прибирање квалитативни и квантитативни податоци, дава опис на нивните слаби и силни страни, а посочува и предлог - кога е соодветно да се користи некој од моделите. Тоа е од причина што за секој модел има различна процедура за негова употреба, секој модел различно е достапен, повеќе или помалку е релевантен, соодветен, доверлив, прецизен и репликативен.

Не постои единствен начин на планирање на мониторингот и на евалуацијата, но секогаш е потребно засегнатите страни (невладини организации, креатори на политики) да развијат засебна рамка, соодветна за мониторинг и за евалуација на политиката. Рамката всушност го претставува планот за мониторинг и за евалуација, што треба да одговори на следнава листа прашања¹⁶:

Што треба да се мониторира и евалуира?	
1. Кои активности треба да се мониторираат и евалуираат?	
2. Кој е одговорен за мониторинг и за евалуација на активностите?	
3. Кога се планирани активностите за мониторинг и за евалуација?	
4. Според кои индикатори ќе се прави мониторинг и евалуација?	
5. Кога методи ќе се користат за мониторинг и за евалуација?	
6. Кои се потребните ресурси?	
7. Кои се можните ризици и претпоставки?	

Рамката за мониторинг и за евалуација најчесто може да се подели во три основни компоненти:

1. Наративен дел

2. Очекувани резултати

3. Креирање матрица за мониторинг и за евалуација

¹⁶ <http://web.undp.org/evaluation/handbook/documents/english/pmehandbook.pdf>

Процес на мониторинг и евалуација

Иако двата процеса се паралелни еден со друг, односно се одвиваат засебно, сепак нужно е да ги минат следниве – основни фази по кои се спроведуваат:

- развој на индикатори;
- утврдување критериуми за мониторинг и за евалуација;
- поставување систем за прибирање информации во однос на индикаторите;
- собирање и документирање на информациите;
- анализа на информациите;
- употреба на информациите;

Во натамошниот дел од текстот секоја фаза ќе биде објаснета одделно.

Развој на индикатори

За да бидат мониторингот и евалуацијата изводливи и успешни, најнапред е потребно да се воспостават индикатори. Утврдувањето на индикаторите не е исклучиво поврзано со самиот процес на мониторингот и на евалуацијата, туку индикаторите се поставуваат пред спроведувањето на самата политика. На некој начин, индикаторите се воспоставуваат при самото дизајнирање на политиката, така што тие претставуваат очекувања за успешноста на политиката. Индикаторите се мерливи или воочливи / очигледни показатели дека нешто е направено или дека нешто е постигнато. Тие се есенцијален дел, појдовна точка на процесот на мониторингот и на евалуацијата, бидејќи укажуваат - што треба да се мери и/или да се мониторира подоцна.

Потребно е индикаторите да бидат рано утврдени, за да може веднаш да се започне со собирањето на информациите. За да се мониторира ефективноста, ефикасноста, влијанието и другите критериуми, потребно е индикаторите да се развијат. Тоа најдобро може да се направи преку определена шема, опишана подолу во текстот, објаснета преку конкретниот пример од Студијата на случајот за мониторингот и за евалуацијата на политиките за независноста на судството.

Основни (baseline) индикатори

Основните (baseline) индикатори претставуваат податоци за актуелната состојба, пред да биде започната примената на политиката. Тоа се информациите врз кои се заснова анализата на политиката. Почетната состојба, покрај за анализа, служи и за одредување на насоката и за мерење на интензитетот на промената, бидејќи е многу тешко да се мери влијанието ако се немаат податоци за претходната состојба. Основните индикатори се темелат на основни податоци, релевантни за нивно мерењето. Постојат различни нивоа на основни податоци:

- општи информации за состојбата, често достапни како официјални статистики, но ако работата се одвива во одредено географско место, тогаш се потребни податоци за тоа географско место; ако не постојат официјални статистики, тогаш е потребно податоците да се приберат самостојно;
- специфични информации се добиваат кога влијанието импактот се мери преку примерок - тогаш информациите се потребни токму за тој примерок; наречени се специфични информации бидејќи истите не важат за пошироката состојба, како што е случајот со општите информации; во случај кога се работи за индивидуи, тогаш се потребни податоци токму за тие индивидуи, пред да се почне да се работи со нив.

Индикатори за изведбата

Индикаторите за изведбата претставуваат мерки за влезните информации, за процесите, за резултатите и за влијанието од јавните политики, од проектите, од програмите или од стратегиите. Тие се корисни за воспоставување цели на изведбата и за проценка на прогресот во однос на достигнувањето на јавната политика. Овие индикатори овозможуваат идентификување на проблемот преку систем за навремено предупредување, со цел – преземање корективни активности. Едновремено претставуваат и индикатори што укажуваат на потребата од длабинска евалуација.

Индикаторите за изведбата се ефективни средства за мерење на напредокот во однос на поставените цели, но тие можат да имаат и многу недостатоци. Типични недостатоци и грешки што може да се појават се: погрешно и неточно дефинирање, воспоставување премногу индикатори, или, пак, поставување индикатори за кои не може да се обезбедат податоци за верификација, односно за проверка.

Сите овие податоци треба да се обезбедат пред да се почне со примената на јавната политика, затоа што е невозможно состојбата да се врати назад на самиот почеток, па да се добијат основните податоци за тоа - од кога работата е започната, а состојбата променета. Но, ако тоа се случи, постои можност за контрола, во смисла на добивање информации од оние што биле вклучени од почетокот - дали се сеќаваат на претходната ситуација?

Ако се направи пропуст, на пример - не се постават основните индикатори и не се утврди кои се важните основни податоци за почетокот, тогаш е потребно да се врати работата - наназад. Рековме - овие податоци можат да се добијат од разговори со одредени лица, а може да се прегледаат и извештаи или записници, и други, слични пишани извори. Кога нема основни информации, тогаш може да се направи разумна споредба е и преку воспоставување групи на контрола. Групите на контрола се единици врз кои политиката нема влијание, но по структура и по содржина се многу слични на оние со кои се работи. Ова се презема во краен случај, доколку не постојат други јасни критериуми врз основа на кои може да се направи споредба.

Индикатори за процес и индикатори за влијание

Оваа поделба е исклучително значајна од аспект на нивната употреба при оценката на влијанието. Индикаторите за процесот покажуваат дали активностите што сме ги планирале се правилно спроведени, а индикаторите за влијанието покажуваат дали е постигнат крајниот ефект што сме го очекувале.

Исклучително е значајно поставувањето на овие два вида индикатори уште пред спроведувањето на политиките, бидејќи со нив мериме дали сме го постигнале очекуваниот ефект, и во колкава мера. Понатаму, доколку ефектот не е постигнат, дали причината е несоодветното спроведување на политиките, т.е. дали процесот не бил доследно спроведен, или, пак, едноставно – претпоставките за очекуваните резултати од политиката не се постигнале бидејќи политиката што (која) е спроведена - не е соодветна. Во тој случај, треба да работиме на креирање (на) нова политика, т.е. – (по)натомошно изменување и прилагодување на политиката.

Идентификување на проблемот

За да може да се измери влијанието, потребно е да се идентификува проблемот, односно да се обезбедат податоци за состојбата што постоела пред да се започне со спроведувањето на соодветната политика. Во однос на конкретната политика за реформа на правосудниот систем, потребно е да се лоцираат слабостите што довеле до поставување на целите, бидејќи тие ќе помогнат при процесот на евалуација да се оцени - дали преземените мерки и активности го дале очекуваниот резултат, односно, дали и во која мерка е исполнета целта. За таа цел, потребно е да се утврди дали податоците за претходната состојба се јавно достапни и релевантни.

Развој на визија – посакувана слика за проблематичната област

Потребно е од изворите со кои располагаме да ја утврдиме целта што сме сакале да ја оствариме, конкретно преку спроведување на политиката за зголемување на независноста на судството, и дали оваа цел била соодветно поставена. За да се идентификуваат целите што требало да се постигнат, како извори можат да се искористат националните акти и стратешките документи што се однесуваат на ова прашање, потоа општите цели поставени во нив, како и целите утврдени во европските и во меѓународните мерки и стандарди.

Развој на индикаторите на влијание

Развојот на изведбата – посакуваната слика за проблематичната област, ги дава индикаторите на изведбата, односно, води кон знаците што покажуваат дека визијата е постигната.

Развој на индикаторите на процесот

Ги опфаќаат мерки те што овозможуваат да се измери како да се постигнат резултатите.

3. КРИТЕРИУМИ ЗА МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Кога ќе се воспостават индикаторите, потребно е тие да се анализираат од аспект што ќе биде споредлив и ќе овозможи универзални критериуми за евалуација. Воспоставувањето на критериуми за евалуација е неопходно за успешно следење и за презентирање на добиените резултати. Критериумите се конзистентен и стандардизиран пристап што кој ќе овозможи правилна споредба и анализа на резултатите. Според ОЕЦД, постојат пет основни критериума за евалуација: ефикасност, ефективност, влијание, релевантност и одржливост. Во зависност од предметот на евалуацијата и од целите, некои критериуми ќе имаат поголемо значење, а други помало. Според предметот на евалуацијата, може да се применат и дополнителни критериуми.

Ефикасност

Ефикасноста е еден од основните критериуми. Тој ја мери економската оправданост на одредена политика или активност, односно - врската помеѓу влезните ресурси и директниот резултат. Основен е бидејќи во многу случаи времето, парите во однос на интензитетот на влијанието, се многу важен фактор во оценката на успешноста на некоја политика. Евалуацијата на ефикасноста треба да ги оцени квантитативните и квалитативните влезни информации и резултати. При евалуација на ефикасноста потребно е да се направи споредба со алтернативни пристапи што ќе го дадат истиот резултат, со цел да се види дали е искористен најефикасниот пристап. Притоа, треба да се земат предвид следниве аспекти:

- Дали влезните ресурси се алоцирани за да дадат најнизок можен трошок?
- Дали активностите се спроведени на соодветен начин?
- Дали индиректните трошоци се сведени на минимум?
- Дали во текот на имплементацијата на политиката се спречени или се решени конфликтите?
- Дали резултатите се постигнати во планираниот период и во рамките на планираниот буџет?

Ефективност

Ефективноста е мерка за степенот до кој резултатите од активностите влијаат врз исполнување на поставените цели на политиката. Ќе се смета дека активностите се ефективни ако имаат значителен придонес во постигнувањето на посакуваните цели. Иако ефикасноста и ефективноста се последователни, сепак, позитивната оценка за едниот критериум не значи автоматски дека и другиот критериум е позитивно оценет.

Оценката на ефектите од преземената политика овозможува да се претпостави каков би бил крајниот резултат ако активноста или политиката воопшто не се имплементира. Тогаш ќе се добие и појасна слика за нето-ефектите од политиките, посебно онаму каде што резултатите не се веднаш видливи. При оценката на ефективноста треба да ги знаеме следниве чекори:

- Мерење на ефектите - споредбено со ситуацијата пред да се имплементира политиката;
- Повторно пишување на промените / ефектите, како резултат на преземената политика;
- Оценка на ефектите во согласност со поставените цели;

Релевантност

Критериумите за евалуација треба да се релевантни, односно да бидат конзистентни со поставените цели, со приоритетите и со политиките. Во основа, потребно е да има логичка врска помеѓу ефектите од преземените активности / политики и нивното влијание врз поставените цели.

Влијание

ОЕЦД го дефинира влијанието како збир на сите позитивни или негативни промени (ефекти) што произлегуваат како резултат на одредена политика, и имаат влијание директно или индиректно, посакувано или непосакувано. Во таа насока, влијанието се мери од аспект на сите можни економски, политички, социјални, еколошки, технолошки ефекти на локално, национално или на регионално ниво.

Одржливост

Критериумот на одржливост се однесува на тоа - дали придобивките и ефектите од одредена политика ќе продолжат и по имплементација на политиката, односно - дали ефектите од таа политика ќе дадат долгорочни придобивки за крајните корисници. Одржливоста е многу значаен критериум, бидејќи доколку ефектите се еднократни, во тој случај не би требало да се продолжи со примената на таа политика, т.е. треба да се изнајде нова политика што ќе дава континуирани резултати.

Развој на индикаторите за ефективност

Во продолжение се излистани примери за индикатори што треба да ни овозможат да оцениме со која бројка, односно состојба ќе бидеме задоволни:

- Напредокот на независноста на судството, нотирани во повеќе извештаи од Советот на Европа, од Европската комисија, во извештаи на Стејт департаментот на САД, итн.;
- Повеќе од половина од членовите на Судскиот совет се избрани од страна на судиите во сите инстанции, и со почитување на плурализмот во судството;
- Одлуките на Судскиот совет се аргументирани, и редовно и систематски се објавуваат на веб-страницата;
- Зголемување на фиксниот процент за судскиот буџет во износ од x % од БДП;

Развој на индикаторите за ефикасноста

Колку пари ќе потрошиме, колку време ќе ни биде потребно, колку луѓе ќе ангажираме, итн

4. СИСТЕМ ЗА ПРИБИРАЊЕ ИНФОРМАЦИИ

Воспоставувањето систем за прибирање информации е неопходен елемент за успешно спроведување мониторинг, бидејќи овозможува навремено, организирано и унифицирано прибирање информации. Системот претставува алатка со која ќе се дефинира - кој треба да се вклучи во креирањето на систем за мониторинг и за евалуација, и на кој начин. Исто така, таа алатка може да се користи за определување соодветен примерок што ќе послужи за прибирање на податоците. Освен што овој систем укажува кои засегнати страни да се вклучат, тој предвидува проценка на нивните интереси, на нивната поврзаност со политиката и на начинот на кој треба врз нив да се врши мониторинг и евалуација. Постојат повеќе причини зошто одредени засегнати страни треба да бидат вклучени во евалуацијата. Можеби е потребно тие да бидат вклучени поради нивната улога во спроведувањето на политиката; бидејќи се претставници на некоја заедница или на подгрупа од целната група; имаат есенцијални информации или вештини за процесот; имаат моќ, и слично. Партиципацијата не значи само вклучување на сите во сите фази во секое време, туку значи внимателно да се размисли, како да се обезбеди различни интереси да бидат претставени во различни фази и во различни форуми во процесот на мониторинг и на евалуација.

Понатаму, системот предвидува воспоставување временската рамка за прибирање на сите потребни информации, идентификување на надлежните за прибирање и за сортирање на информациите, кои/ј се релевантните извори на информации, како и утврдување на потребните и на достапните капацитети и ресурси за собирање информации. Во оваа фаза треба да се дефинираат и методите што ќе се користат за прибирање информации, како и можните ризици при собирање и документирање на информациите.

Собирање и документирање информации

Откако се поставени индикаторите, поставен е системот за прибирање информации, прибрани се основните податоци, оттогаш може да се пристапи кон прибирање на информациите потребни за мониторинг и за евалуација. За тоа постојат мноштво методи. Секој од нив има свои специфики, позитивни и негативни страни, а тимот што го спроведува проектот треба да одлучи кои/ј методи ќе ги примени. Најдобро е да се направи комбинација од повеќе методи за да бидат наодите порелевантни, а со тоа и научените лекции ќе бидат повалидни и поприменливи. Подолу во текстот е даден опис на клучните методи за прибирање информации за мониторинг и за евалуација, посочена е нивната примена и податоците што веројатно ќе ги обезбедат.

Преглед на документацијата

Целта на овој метод е преку преглед на документацијата во писмен, електронски, фотографски или во видео запис - да се разбере текот, изведбата и влијанието на политиката. Овој метод може да обезбеди основни информации за областа од значење за политиката, или, пак, за одреден индикатор. Прегледот на документацијата може да биде замена за утврдувањето на основните индикатори и за утврдувањето на исполнувањето на индикаторите на изведбата. Ограничувања постојат во однос на тоа дека овој метод се врши само врз достапната документација, но и поради тоа што неговата успешност зависи од тоа како и од кого таа документација е презентирана, како е чувана и каков е нејзиниот квалитет.

Директно набљудување

Со употреба на овој метод - преку набљудување се добиваат корисни и навремени информации. Со тоа се помага да се донесат одлуки чија цел е подобрување на изведбата или добивање сознанија што ќе служат како хипотеза за пофокусирана студија. Од перспективата на мониторингот и на евалуацијата, овој метод е критичен за дополнување на собраните податоци, може да се употреби за да се разбере контекстот во кој се тие собрани, а може да помогне и во објаснувањето на резултатите. За да биде овој метод успешен, најнапред е потребно да се утврди концептуалната рамка и насоките во однос на тоа што треба да се набљудува. Секако, потребно е да се избере набљудувач или група набљудувачи.

Информациите што можат да се соберат на овој начин, не би можеле да се соберат на друг начин. Притоа, многу може да се научи преку набљудување на она што луѓето го прават, на нивните меѓусебни врски и на врските со заедницата. Добиените одговори можат да се проверат со вкрстени прашања. Секако, постои ограничување, а тоа се стереотипите и предрасудите што ги има набљудувачот, но и набљудуваниот кон набљудувачот. Стереотипите и предрасудите никогаш не можат да се елиминираат целосно, па оттаму, директната опсервација, како систематски метод за мониторинг и за евалуација, мора да биде комплементарен и дополнителен на другите методи.

Прашалници и анкети

Целта на овој метод е добивање податоци од голем број луѓе, на структуриран начин, според одредени прашања што кои овозможуваат статистичка анализа. Од перспективата на мониторингот и на евалуацијата, прашалниците и анкетите формираат основа за многу студии, бидејќи тие овозможуваат фокусирано собирање податоци за специфични изведби, преку прашања или индикатори од примерокот. Секако, потребно е да се одлучи какви податоци се потребни и како да се спроведе истражувањето. Прашалниците се формулари со прашања, што се употребуваат за прибирање податоци од испитаниците. Анкетата е поопширна и таа може да вклучува подолги прашалници, или, пак, едно или две прашања. Таа вклучува истражување каде што истражувачите ги донесуваат своите заклучоци лице в лице, преку интервју, преку телефон, преку пошта, или преку е-маил.

Бидејќи е многу обемно и скапо да се направи анкета на сите засегнати од кои се потребни информации, оваа алатка се применува на одредена група (примерок). Примерокот треба да одговара и да ги претставува карактеристиките и структурата на сите засегнати во процесот. За да се добијат порелевантни и поточни резултати од анкетата, што ќе ги претставуваат ставовите на сите засегнати страни, потребно е да се одбере и соодветен репрезентативен примерок.

Постојат неколку вида избирање репрезентативен примерок за анкетирање, од кои наједноставниот е - прост случаен примерок, каде што сите засегнати во процесот имаат еднаква веројатност да бидат избрани. Вториот, посистематски начин, е преку поделба во групи (стратуми) на сите засегнати во процесот, според различни карактеристики, при што се земаат репрезентативни примероци од секоја група. Стратификуваниот примерок претставува група од прости, случајни примероци, избрани како примероци од секој стратум. Големината на примерокот може да биде пропорционална на големината на стратумот, или, пак, сразмерна со степенот на варијабилност на набљудуваната карактеристика.

Третиот вид репрезентативен примерок е - примерок на целини и повеќетапен примерок, што се користи кога имаме голема група на засегнати страни во процесот, а не можеме точно да ги идентификуваме. Случајот кога со примерокот ги опфаќаме сите единици на избраните целини, се нарекува - прост

примерок на одредени/избрани целини. Доколку со примерокот не се опфатат сите елементи на избраните целини, туку само еден дел од нив, тогаш се формира - повеќестепен примерок. Четвртиот вид е – систематски примерок, што претставува статистички метод каде што изборот на елементите е направен по систематски ред.

Прашалниците и анкетите можат да бидат едноставни или многу комплицирани. Тие можат да содржат специфичен облик на затворени прашања со „да / не“ одговори, прашања со повеќе одговори, или, пак, да вклучуваат отворени прашања, како што е, на пример, полу-структурираното интервју. Прашањата со даден избор се добри за прибирање податоци што потоа ќе се анализираат статистички. Прашањата со можност за слободни одговори можат да бидат мошне добри за да се дознае за чувствата, или, пак, за ставовите на луѓето. Како и да е, за да бидат одговорите употребливи, прашањата мораат да бидат добро структурирани или формулирани. Тие треба да бидат формулирани за да одговорат на информацијата која е потребна за оценка на индикаторите. Чести грешки што се појавуваат се - избор на преголем примерок, се поставуваат премногу прашања, или примерокот не е репрезентативен. Тогаш анализата станува многу комплицирана, одзема премногу време и ја губи својата корисност.

Полу - структурирано интервју

Овој метод се употребува за да се соберат информации од прва рака од индивидуа, или, пак, од мала група, преку серија прашања водечки за разговорот, но и преку оставање доволно простор за нови прашања што можат да произлезат како резултат на дискусијата. Од перспективата на мониторингот и на евалуацијата, полу - структурираните интервјуа се клучни за длабинско разбирање на квалитативните проблеми. Со тоа што интервјуата се отворени (но, со одредени насоки зададени однапред), тие се корисни за проценка на непланирано влијание (позитивно или негативно), на мислења за релевантноста и за квалитетот на политиките.

За да биде овој метод успешен, најнапред треба да се дефинира целта и да се утврди кои информации се потребни, како и да се направи листа за потребните работи. Прашањата треба да бидат поставени, при што интервјуираните ќе можат преку дискусија да ги изразат своите ставови. Исто така, потребно е однапред да се знае кој ќе биде интервјуиран, колкумина се потребни во рамките на примерокот, и дали интервјуто ќе се води индивидуално или во група. Ако се спроведува групно интервју со повеќе од еден интервјуиран, тогаш е добро интервјуираните да се запознаат со текот на постапката и со нејзината динамика. Интервјуто треба да го води искусно лице што ја разбира темата, има вештини што ја охрабруваат дискусијата и може да ги прибележи добиените одговори. Тоа лице треба да е добар слушател и добар соговорник.

Прашањата треба да бидат структурирани на начин што ќе бара детални одговори, наместо потврдни и одречни изјави. Најчесто полу - структурираните интервјуа ги водат две лица, од кои едното го води интервјуто, а другото прибележува детално, вклучително и цитати. Интервјуата можат и да бидат снимани, но тоа може да резултира со резервираност на интервјуираните. Прашањата треба претходно да се тестираат за да се утврди дали се соодветни и доволно прецизни, а одговорите што ќе се добијат да можат добро да се анализираат. Прашањата што се користат при полу – структурирано интервју се најчесто од отворен тип, со цел да му се овозможи на интервјуираниот слобода во изразувањето на своите ставови, без притоа да се понудат можни одговори на поставеното прашање.

Полу - структурираните интервјуа, посебно групните, можат да се употребуваат во комбинација со други методи, како на пример – визуелни методи, а се употребуваат за да се добијат квалитативни информации што не можат да се добијат преку структурирани прашалници, но, на полу – структурирани интервјуа не може да се спроведат статистички анализи. Информациите добиени со одговор на отворени прашања многу тешко може да се синтетизираат за да се добијат јасни резултати. Тешко е да се одржат испитаниците фокусирани, а тешко е да се споредуваат различни одговори. Оттаму, многу е важно да се земаат прецизни белешки. Исклучително важно е да се користи едноставен јазик, за да можат сите испитаници да разберат, а при групни интервјуа треба да се настојува да се избегне конфликтот во групата, што може да настане поради политички, културни или, пак, поради контроверзни прашања што мора однапред да се предвидат. Бројот на прашањата и времетраењето на полу - структурираното интервју тешко се утврдуваат однапред, бидејќи зависат од

дискусијата што може да се развие во текот на интервјуто. Сепак, постои разумна рамка од 60 до 90 минути, што треба да е прифатливо за да се овозможи доволно ниво на концентрација од двете страни.

Фокусни групи

Преку фокусните групи се собираат информации на групна дискусија, за да се разјаснат одредени детали, или за да се добијат мислења за одредено прашање од мала група избрани луѓе што имаат различни или заеднички гледишта. Фокусните групи се добри за да се изврши оценка на политиките, за да се процени квалитет на политиките или пак за да се идентификуваат областите каде што е постигнат напредок.

Најнапред, треба да се определат учесниците (најдобро - четири до осум учесника), а во зависност од целта може да се работи со хетерогена, или, пак, со хомогена група. На групата треба да и се постави исто прашање, а за него да се дискутира во однапред определено време (еден час, до максимум два часа).

Структурата на водењето на фокусната група предвидува неколку важни чекори:

- Дискусијата (состанокот) на фокусната група почнува со најава и со воведно обраќање на интервјуерот што треба да ја објасни целта на фокусната група, да ги охрабри учесниците слободно да го искажат своето мислење, и да ги каже правилата по кои треба да се води дискусијата;
- Потоа се претставуваат учесниците, но тоа не е задолжително, а тие можат и да му поставуваат прашања на интервјуерот;
- Суштинскиот дел на дискусијата почнува со поставување на прашањата и на темите за дискусија. Прашањата што се поставуваат во рамките на фокусната група се - отворени прашања, што им даваат простор на учесниците да искажат мислење. Воведниот дел и прашањата треба да се испланирани така што ќе овозможат двострана комуникација и поголема вклученост на учесниците. Крајот на дискусијата треба да биде проследен со сумирање и со идентификување на клучните забелешки, на одговорите и на темите на разговорот

Дискусијата ја води интервјуер, што треба да има добри вештини за водење дискусија во група, минимално да интервенира, толку колку да овозможи сите да го изразат своето мислење. Во текот на дискусијата потребно е да се нотираат детални забелешки, или да се снима целата дискусија. Затоа, освен интервјуерот, потребно е уште едно лице што ќе прибележува.

Дневници

Дневникот е дел од групата методи што се занимаваат со промените што настанале со текот на одредено време. Негова цел е да се забележат настани, факти, реакции и мислења во текот на одреден период. Корисен е за бележење детали, што инаку можат да бидат пропуштени, а би можеле да го објаснат контекстот во кој се случила промената. Дневникот може да се користи за да се насочи вниманието кон специфични прашања за изведбата, или кон одредени индикатори.

За да биде овој метод успешен, а процесот на евалуацијата - оптимален, дневникот треба да се води од најраната фаза на спроведувањето на политиката. Собирањето потребни податоци за дневникот може да се одвива преку други методи, погоре опишани како структурирани интервјуа, анкети/прашалници, фокусни групи, набљудување, и слично.

Формата на дневник е и - процесната документација, што вклучува детален опис на процесите, настаните и на проблемите што се случиле во текот на траењето на јавната политика. Дневниците се едноставен и достапен метод, и добри се за само-евалуација. Тие можат да дадат вредни сознанија, но клучна е вештината за пишување на оној што ги води, како и дисциплината за внимателно бележење.

Студија на случај

Цел на оваа алатка е да се документа животна сторија или животна секвенца во одреден временски период, што се однесува на одредено лице, на локација, на домаќинство, или, пак, на група, за да се добијат сознанија за влијанието од политиката. Сознанијата од примената на оваа алатка покажуваат како крајните корисници и засегнатите страни се справуваат со промената, и зошто промената се случува на специфичен начин, а од примената на алатката може да се научи и за очекувањата на засегнатите страни и за пречките во однос на нивните идни планови.

За да биде оваа алатка успешна, треба однапред да се дефинира целта и да се идентификува предметот на студијата на случај. Потребно е да се утврди како ќе се приберат податоците (преку интервју, документи, биофизички мерења, и слично). Доколку податоците се прибираат преку интервју, интервјуерот мора да има добри комуникациски способности, а интервјуата можеби ќе биде потребно да се повторат повеќепати. Предноста на оваа алатка е тоа што овозможува да се соберат многу детали за специфична тема. Потребата за студија на случај може да нарасне по истражување за кое се утврдило дека е потребна подлабинска анализа. Сепак, генерално, студиите на случај не се сметаат за репрезентативни, па е добро да се комбинираат со други методи што вклучуваат истражување врз поголеми примероци, како на пример анкети или прашалници.

5. АНАЛИЗА НА СОБРАНИТЕ ИНФОРМАЦИИ – АЛАТКИ ЗА КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА

Овој процес ја вклучува конкретната анализа, т.е. - евалуацијата. Квалитетот на изведбата на претходните фази треба да обезбеди дека сите податоци што се собрани, се во контекст на индикаторите, на резултатот и на целта за која е спроведена политиката. Понатаму, треба да се покаже дека се собрани релевантни податоци што

ја одразуваат реалната состојба во државата или на подрачјето, на целната група, на засегнатите страни за кои е наменета политиката. Во зависност од тоа кој од двата вида евалуации е предмет на анализа, односно - за која евалуација, всушност, се собрани податоците, може да стане збор за - евалуација на процесот, и за - евалуација на влијанието.

Евалуација на процесот

Евалуацијата на процесот се фокусира на оперативниот дел од спроведувањето на политиката, односно - проценува дали начинот на имплементација на политиката е во согласност со планираниот дизајн за развој и за работа. За разлика од евалуацијата на влијанието, трошоците и временската рамка за спроведување на оваа евалуација се релативно помали, а пак резултатите/ информациите добиени од оваа евалуација можат во голема мерка да се искористат за подобрување на имплементацијата на политиката.

Евалуацијата на процесот е важна поради следните аспекти:

- Ги идентификува најдобрите можни решенија што ќе се користат како најдобри практики;
- Помага во интерпретацијата на добиените резултати од евалуацијата на влијанието - ако евалуацијата на влијанието покаже дека некоја политика не ги постигнала очекуваните ефекти, тогаш евалуацијата на процесот може да ги најде причините и објаснувањето за добиените резултати;
- Помага подобро да се разбере политичкиот и институционалниот контекст на политиката - зошто понекогаш се креира политика што не е најефикасна, но е политички оправдана;
- Добиените сознанија од овој вид евалуација се користат во насока на подобрување на политиката;

Во рамките на спроведувањето на евалуација на процесот најчесто се извршуваат следниве активности:

- Проценка на степенот до кој политиката е во согласност со иницијално поставената логичка рамка на очекуваните резултати, како и подготовка на ревизија на рамката (моделот);
- Работилници наменети за засегнатите страни и за крајните корисници на јавната политика, што имаат за цел да ги разгледаат сите коментари и препораки за тоа како се одвива и што се случува со имплементацијата на јавната политика;
- Анкети и интервјуа со крајните корисници, за да се дознае нивното мислење за јавната политика;
- Анализа на документите поврзани со одредена политика.

Евалуација на влијанието

Евалуацијата на влијанието претставува системска идентификација на ефектите - позитивни или негативни, планирани или непланирани, предизвикани од определена активност поврзана со имплементација на одредена јавна политика, на програма или на проект, во споредба со состојба на

статус кво. Евалуацијата на влијанието дава одговор на прашањето за причинско - последичната врска од одредена јавна политика, односно покажува - кој е ефектот од одредена промена врз крајниот резултат. Покрај тоа што ја идентификува причинската врска меѓу одредена активност и крајниот резултат, овој метод на евалуација дава и резултати за ефективноста на јавната политика.

Евалуацијата оди подалеку од идејата: **што треба да се дознае?**, кон идејата - **зошто е потребно да се знае?**

Евалуацијата на влијанието е тесно поврзана со процесот на мониторинг и на евалуација, и не би требало да се врши независно. Ако мониторингот и ex-ante евалуацијата обезбедуваат информации за целите на политиката, за начинот на креирање и за спроведување, како и мерки за потенцијалните и за актуелните ефекти од интервенцијата

врз крајните корисници, тогаш евалуацијата на влијанието дава точна проценка за тоа дали крајните корисници навистина имаат придобивки од политиката, а не од други фактори.

Најдобрата евалуација е комбинација на сите овие пристапи и алатки. Некои од алатките што може да се користат при евалуацијата на импактот ќе се разгледаат подолу во текстот, но нивната употреба зависи од тоа која политика е предмет на евалуација. Сепак, мора да се напомене дека евалуацијата на влијанието и евалуацијата на процесот се комплементарни процеси, и не треба да претставуваат замена еден за друг. Информациите што ќе се добијат од евалуацијата на процесот донекаде се и неопходни при утврдување на резултатите од влијанието. Бидејќи евалуацијата на влијанието е процес за кој треба подолго време и значителни ресурси, тој се аплицира селективно, но е препорачлив при донесување и при спроведување политики од стратешко значење.

6. АЛАТКИ ЗА КВАНТИТАТИВЕН ПРИСТАП ВО ЕВАЛУАЦИЈАТА НА ВЛИЈАНИЕТО

Анализа на трошоците и на придобивките (Cost – Benefit Analysis)

Целта на овој метод е обезбедување форма преку која ќе се пресмета опсегот на трошоците и на придобивките што се однесуваат на одлуката, за да се избегнат активностите што се скапи, а имаат малку придобивки. Стандардната употреба на овој метод е да се процени политиката, преку споредба на вистински мерки за трошоците и за придобивките во однос на оние што се предложени при нејзиното дизајнирање. Друга употреба е - да се пресметаат трошоците и придобивките од елементите на политиката, како што се специфичните активности или индикаторите.

Најдобро е овој метод да го реализира искусен економист или експерт за ваков вид анализа, бидејќи методот подразбира употреба на различни формули за пресметка на трошоците и на придобивките во текот на траењето на политиката. Ако е изведена правилно, оваа анализа има неколку придобивки. Таа овозможува сеопфатна рамка за систематско поврзување на трошоците и на придобивките. Таа им овозможува на вклучените страни да размислат за деталите, и дава јасен преглед за протоколот на пари. Но, оваа анализа исто така е и многу критикувана, бидејќи е тешко на прецизен и на пресметлив начин да се сумираат сите потенцијални трошоци и придобивки. Одредени трошоци и придобивки е многу тешко да се мерат, како што се: нематеријалните, нефинансиските социјални трошоци и трошоците од животната средина, а посебно оние што имаат долгорочни ефекти или ефекти во неизвесна иднина, како и придобивките што временски треба да се појават многу подоцна. Оттаму, оваа анализа мора да биде изведена внимателно, од страна на искусни економисти и информатичари, за добро да се предвидат можните опции, како и поради математичката комплексност на методот.

Cost –effectiveness

Cost-effectiveness анализата претставува економска алатка за оценка на трошоците и на ефектите од повеќе алтернативни опции поврзани со достигнување на иста или на слична посакувана цел. Иако блиска до Cost-benefit анализата, оваа алатка се користи за пресметка на алтернативните ефекти коишто е тешко да се дефинираат или да се пресметаат во монетарни единици, па оттаму се искажуваат во физички единици. Cost-effectiveness анализата на конкретна политика се изразува преку пресметка на односот на потребните ресурси/ трошоци и постигнатите ефекти.

